

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛЬВІВСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ СВЯТОГО ДУХА
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра пасторального богослов'я

Магістерська робота

ДУХОВНЕ ОТЦІВСТВО НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЯ ТА
ТВОРЧОСТІ КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Студент 6-го курсу: Юрій Бойко
Науковий керівник: о. Михайло Лесів
доктор догматичного богослов'я

Львів 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАРОДЖЕННЯ ДУХОВНОГО ОТЦІВСТВА В ЦЕРКВ	7
1.1 Важливість духовного отцівства та його роль у формуванні ченця.....	7
1.2 Історичний розвиток духовного отцівства на Сході	12
1.3 Розвиток духовного отцівства на Заході.....	19
РОЗДІЛ 2. ЖИТТЯ ТА МОНАШИЙ ШЛЯХ КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО	25
2.1 Життя Климентія Шептицького	25
2.2 Вплив родини на формування монашого покликання Климентія Шептицького.	28
2.3 Відновлення східної монашої традиції митрополитом Андреем Шептицьким	34
2.4 Климентій Шептицький ігумен монахів Студійського Уставу	36
2.5 Мучеництво, як вияв духовного батьківства	45
РОЗДІЛ 3. ДУХОВНЕ ЖИТТЯ МОНАХА ЗГІДНО ВЧЕННЯ КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО	49
3.1 Ціль монашого життя	49
3.2 Монаша дисципліна	52
3.3 Духовний провід в монастирі. Постать ігумена та настоятелів.....	56
3.4 Монаші обіти убожества, послуху та чистоти, як дороговкази на дорозі святості.	59
3.5 Роль молитви у житті монаха	65
3.6 Праця як освячення особи монаха	68
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	77

ВСТУП

Впродовж століть в історії Церкви монашество є осередком поширення духовності. Розпочавши свій шлях з Сходу воно було відображене в постатях монахів пустельників, які набравшись духовного досвіду, супроводжували інших дорогою досконалості. Цей супровід базувався на батьківсько-синівських відносинах, в яких зрілий подвижник опікувався монахом початківцем.

Климентій Шептицький продовжуючи діло митрополита Андрея у відновленні монашої традиції орієнтувався на східну модель чернечого життя. Блаженніший Любомир Гузар стверджує, що «як настоятель монашої спільноти Студійського Уставу, Климентій Шептицький прагнув виховати монахів, які були б справжніми свідками східноцерковного благочестя».¹ Виховуючи ченців Климентій Шептицький був для них в першу чергу духовним батьком, який особливою турботою опікувався ченцями та провадив їх у духовному зрості.

Також і в наш час перед монашеством Української Греко-Католицької Церкви стоїть питання монашої ідентичності, особливо щодо ролі настоятеля у вихованні та провіді богопосвячених осіб.

Актуальність цієї магістерської праці полягає у висвітленні постаті блаженного Климентія Шептицького, як духовного батька (отця) монахів Студійського Уставу та дослідженні духовної спадщини нашої Церкви. Климентій Шептицький 36 років свого життя присвятив розвитку духовності Студійського Чернецтва, засновуючи монастирі та духовно супроводжуючи ченців. У даній праці буде висвітлено на прикладі особи отця Климентія Шептицького якими якостями, здібностями і чеснотами повинен володіти духовний наставник.

Метою цієї праці є розкриття поняття духовного отцівства в історії Церкви та його впровадження в Унівському монастирі на прикладі життя і творчості блаженного Климентія Шептицького, Архимандрита монахів

¹ Л. Гузар, «Вступне слово» // Климентій Шептицький, *Збірка творів* / упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, 5.

Студійського Уставу. Для досягнення мети цієї праці були поставлені наступні завдання:

1. Дослідити зародження поняття феномену духовного отцівства в Церкві;
2. Проаналізувати розуміння явища духовного отцівства у різних церковних традиціях;
3. Описати формування отця Климентія Шептицького як духовного провідника;
4. Проаналізувати діяльність отця Климентія Шептицького як ігумена та Архимандрита монахів Студійського Уставу;
5. Проаналізувати повчання блаженного Климентія Шептицького до отців та братів Студійського Уставу;

Об'єктом дослідження є духовне отцівство як форма духовного проводу. Натомість предметом дослідження є життя та творчість отця Климентія Шептицького.

Для виконання поставлених завдань буде використано такі наукові методи: аналізу, синтезу, узагальнення, історичний.

Історичні межами даної праці є роки життя о. Климентія (1869-1951р.).

Для дослідження зародження поняття духовного отцівства та аналізу його розуміння буде взято працю А. Сидоров, *Древнехристиянский аскетизм и зарождения монашества* / перекл. з рос. власний, Москва: Православный паломник 1996. В цій книзі представлено основні етапи та характерні ознаки раннього монашества на Сході та Заході. Ґрунтовною працею в якій представлено розвиток духовного отцівства в монастирях ранньої Церкви є книга С. Смирнова, *Духовний отець в древней восточн*, [PDF] / перекл. з рос. власний, Москва, 2003. Для того щоб представити історію розвитку монашого життя на Заході буде використано книгу католицького богослова Д. Оменн,

Християнська духовність в Католицькій традиції, [PDF] / перекл. з рос. власний, Рим-Люблін: Святого Креста, 1994.

Вичерпним джерелом про життя та діяльності блаженного Климентія Шептицького є монографія кандидата історичних наук В. Чорнописька, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, Львів: Галицька видавнича спілка 2014. Дана праця побудована на ґрунтовних дослідженнях архівних документів. Ще одним дослідженням життя Климентія Шептицького є праця його племінника Я. К. Шептицький, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких* / перекл. з пол. Н. Пікулик, Л. Сенік; з франц. Ж. Максимович, Львів: Свічадо 1996. В цій книзі на основі архівних матеріалів представлено життєвий шлях отця Климентія. Важливим джерелом, яке яскраво висвітлює події з життя Климентія Шептицького є листи. Його епістолярна спадщина була видана в 2017 році, під назвою К. Шептицький, «Павлу Сапізі – до Седліск» // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. І Матковський. упоряд. І. Матковський, Ю. Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ 2017. Ця книга містить в собі збірку листів Климентія Шептицького, які адресовані до родини. В цих листах проглядається велика турбота Климентія за кожного члена сім'ї.

У даній праці також буде проаналізовано архівні документи Свято-Успенської Унівської Лаври, які свідчать про особу ігумена Климентія та його діяльність. Велику важливість для дослідження особи Климентія Шептицького мають свідчення очевидців його життя. Вони знаходяться у шостому та дев'ятому тематичних збірниках Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу, які присвячені особі архимандрита Климентія Шептицького.

Для аналізу творчості Климентія Шептицького взято збірку його повчань та документів. К. Шептицький, / *Збірка творів* / Упоряд. Бойко Юрій ієрм. Юстин – Львів: Колесо, 2014. Ця збірка включає в себе віднайдені послання до

дочірніх монастирів ігумена Климентія, його статті, промови та монастирські розпорядження.

Для того щоб краще зрозуміти внутрішнє життя монастирів студійського уставу взято Типікон / з франц. перекл. ієрм. Н. Дейнега та ієрм. Ю. Вороновський, Львів: Свічадо 1996. Цей законодавчий документ монахів студійського уставу написаний ігуменом Климентієм Шептицьким спільно з митрополитом Андреем Шептицьким та монастирською братією. Ще одним законодавчим документом є *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, Львів: Свічадо 1992, автором яких за твердженням дослідників є ігумен Климентій. В цих двох працях змістовно подано монаші правила, які розкривають перед нами шлях, яким повинен прямувати монах до досконалості.

Структурно праця складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури. В першому розділі буде представлено зародження поняття духовного отцівства на сході та заході та його важливість і роль у формуванні ченця. В другому розділі буде представлено процес формування та життєвий шлях блаженного Климентія Шептицького. Також буде висвітлено постать Климентія Шептицького як духовного батька. В третьому розділі буде проаналізовано послання, статті та монастирські документи ігумена Климентія Шептицького.

РОЗДІЛ 1

ЗАРОДЖЕННЯ ДУХОВНОГО ОТЦІВСТВА В ЦЕРКВ

1.1 Важливість духовного отцівства та його роль у формуванні ченця

Йдучи дорогою до святості, подвижник зустрічався з різного роду труднощами в яких потребував сторонньої допомоги. Важливість духовного провідника полягає в тому, що він може збоку краще побачити ті чи інші духовні проблеми, які сама людина не може в себе помітити. «Будучи спостерігачем і в той час предметом спостереження і укладаючи в самому собі ворога і друга, подвижник початківець не може сам по собі розрізнити, що “наше і що від ворогів наших”».² В людині присутнє виправдування, а сторонній спостерігач може об’єктивно все розглянути. Тому люди розпочинаючи монаше життя шукали собі провідника який би міг помітити певні помилки в духовному житті та дати вказівки на життєвій дорозі.³

Щоб добре провадити в духовному житті людину потрібен в першу чергу самостійний досвід такого життя. Тому, «найчастіше, звичайно, початківці селилися біля будь-якого подвижника, вже досвідченого в духовному житті, щоб користуватися його керівництвом і настановами, і таким чином ставили себе в відношення учнів до вчителя».⁴ Перед тим як приймати до себе учня, старець випробовував його схильність до монашого подвигу, адже беручи на себе обов’язок духовного проводу старець відповідав за душу свого учня перед Богом.⁵ Варто зазначити, що послушники у виборі собі духовного наставника « шукали більш строгих і вимогливих старців, але повний розпорядник душі і

² А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов* / перекл. з рос. власний / Москва-Рига: Благовест, 1995, 37.

³ Пор. А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов*, 37.

⁴ А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества* / перекл. з рос. власний / Москва: Православный паломник, 1996, 404.

⁵ Пор. А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 405.

волі послушника, а також суворий його наставник - старець був в той же час смиренным відповідачем за душі і волі, якими керував». ⁶

Перед тим як брати на себе таку відповідальність духовний отець повинен бути добре ознайомленим з попереднім життям свого послушника та станом його душі. Найкращим засобом для пізнання духовного світу, було визнання своїх добрих та злих помислів, які повсякчас турбували душу. Такий засіб пізнання широко відкривав усе чим живе людина, до чого схильна та чого прагне. «Можна сміливо сказати, що сповідь помислів була панівним прийомом старечого пастирства і однією з найважливіших сторін старечого інституту». ⁷

Також духовні отці зазначають, що відкриття помислів своєму провіднику є дуже важливим у боротьбі з гріхом, адже допомагає побачити свою неміч. «Чим більше послушник розуміє свою немічність, тим більше буде, звичайно, шукати благодатної сторонньої допомоги; Чим частіше буде відкривати помисли, тим більшу буде знаходити в цьому користь і тим більше буде розростатися в ньому і віра до Бога і старцю». ⁸ У відсутності духовних провідників подвижники радять записувати свої помисли, що допомагає в контролювати свій духовний стан. ⁹

Прийнявши під свою опіку учня, старець укладає з ним свого роду союз, «згідно якого перед лицем Бога духовний отець-старець бере на себе діло керівництва душі учня до спасіння, а учень безстрашно всього себе, з душею і тілом віддає наставнику». ¹⁰ Головним обов'язком учня у відносинах з духовним батьком є «повне віддання себе, відречення від своєї волі, думок і бажань, повна неосудність, омертвіння». ¹¹ У свою чергу від духовного батька вимагається «прийняття, очищення і вдосконалення душі учня, рішуче запевнення в її спасінні, відповідь за неї перед судом Божим». ¹²

⁶ С. СМІРНОВ, *Духовний отець в древней восточной Церкви*, [PDF], Москва 2003, 107.

⁷ С. СМІРНОВ, *Духовний отець в древней восточной Церкви*, 109. Також були випадки коли до старця приходили висповідатись з тяжких гріхів, після отримання прощення гріхів вважали своїм обов'язком залишитись біля старця та стати його учнем.

⁸ А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов*, 121.

⁹ Пор. Там само, 121-123.

¹⁰ Там само, 57.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

Отож, відносини між духовним батьком та його чадом будувались на досконалому послусі, підпорядкуванні його волі у всьому. Таке підпорядкування було потрібне для того, щоб людина починаючи подвижницьке життя привикала до певних обмежень, чим і вдосконалювалася в розумінні Божої волі в її житті.

По своїй немочі людина не може повністю і відразу віддатись Богу, йти за Христом, - він має спочатку привикнути до обмеження самолюбства, свавілля, поступово відсікати свою волю самовідданим виконанням волі людської заради Бога, щоб взамін своєї взяти Божу волю, - повинен спочатку виховати любов і віру шляхом співжиття з людиною, віруючою і люблячою Бога, віддати свою душу в душу і волю старця для того, щоб він віддав їх Богу.¹³

Щоб цей союз був плідний, в послушника до старця повинна бути повна довіра. Учень повинен сприймати усі накази духовного батька з вірою в те, що він бажає йому тільки добра, ні в якому разі не сумніватись і не критикувати волі духовного батька, адже це є шкідливим для їхнього стосунку. «Виконання волі старця, і тільки воно одне, давало позитивну ціну справах послушника: складаючи сутність його морального життя».¹⁴ Старці наголошують на плеканні досконалої віри до свого наставника.¹⁵

Починаючий подвижник потребує постійних настанов свого духовного батька, адже початковий запал до аскези зникає і щоб його не втратити потрібні постійні настанови. Чим більш духовний підйом тим болючішим може бути падіння.¹⁶ Духовний наставник давав своїм учням різного роду настанови, для їхнього поступового зростання, коли учні справлялись з ними, то старець їх відвідував та бачачи їхнє духовний зростання давав нові настанови для подижництва.¹⁷ «Старець спочатку вправляє учня в тілесній повинності і праці, в потім поступово зводить до духовних і вправляє в них».¹⁸ Цікавим було те як монах перевіряв свій духовний зріст за день «Чернець сидить за роботою, на всі боки його два кошики, він кладе камінчик то в ту, то в іншу кошик. Це замітка

¹³ А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов*, 59.

¹⁴ С. СМІРНОВ, *Духовний отець в древней восточной Церкви*, 96.

¹⁵ Пор. А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов*, 99- 103.

¹⁶ Пор. Там само, 40.

¹⁷ Пор. А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 405.

¹⁸ А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов*, 75.

його помислів, добрих чи поганих. До вечора він робить собі перевірку, і якщо знайдеться більш злих помислів, то він позбавляє себе їжі»¹⁹ З цього прикладу можемо зробити висновок з якою відповідальністю тодішні подвижники ставились до свого духовного життя.

Дехто з духовних отців вважав неправильним давати накази своїм учням, а вважав вірним давати їм належний приклад для наслідування своїм життям. Проте багато монахів знаходились в повному послусі до своїх наставників та робили все за волею духовного батька.²⁰ «Приклади подібного слухняності численні, не кажучи про спільнотні монастирі, де воля настоятеля є непорушне правило життя».²¹

Духовний отець для своїх учнів був тим хто розрадить, підбадьорить в часі смутку, піднесе на душі, дасть напоумлення, вкаже правильну дорогу, призначить дієві ліки для залікування душевних ран завданих гріхом. Духовний отець був тим хто приймав людину зі всіма її немочами і переживаннями, маючи підхід до кожного. «Старець спочатку терпеливо, ласкаво і уважно слухає кожного звернувшогося до нього за порадою, визначає недугу і відповідно дає потрібне кожному».²² Також були такі випадки коли духовний наставник не міг дати правильну раду, чи не був до кінця компетентним, то в такому випадку можна було звернутись по допомогу до іншого старця.²³

Велику люб'язність і пошанування старцями своїх духовних чад можна побачити з їхнього приймання до келії потребуючого в духовній поживі. Саме гостинність, приймання до себе ближніх, які потребували настанов займала важливе значення в житті ченців та свідчила про те, що кожна людина є для них надзвичайно важливою. Монахи приймали до себе в гості як і людей спраглих духовної поживи так і своїх молодших чи старших співбратів, які потребували поради чи поучення. Приймаючи гостя, господар омивав йому ноги, вони разом творили молитву та сідали до трапези. Господар пропонував гостю, все

¹⁹ А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 461.

²⁰ Пор. Там само, 407.

²¹ Там само.

²² А. СОЛОВЬЕВ, *Старчество по учению святых отцов и аскетов*, 71.

²³ Пор. С. СМЕРНОВ, *Духовный отець в древней восточной Церкви*, 196- 197.

найкраще що в нього є, в таких випадках було навіть дозволено порушувати правило посту.²⁴

Велику турботу духовних отців щодо життя своїх дітей можна розгледіти на прикладі коли молодий подвижник починав вести самітницьке життя.

Якщо відлюдник віддалявся з відома братії будь-якого монастиря, то у отців був звичай на початку його подвигу відвідувати його, щоб бачити, чи не піддався він спокусі, і якщо знаходили його в такому стані, то приводили до церкви, готували таз з водою, молилися за що піддався спокусі, вмивалися в тазу руки, виливали воду на відлюдника, і за молитвами братії він позбувався спокус.²⁵

Головною метою духовних отців було рятування душ своїх учнів їх навернення на правдиву дорогу, наприклад в Єгипетських монастирях були щонеділі зібрання усієї братії. Часто ці зібрання носили характер суду над братами які попали в гріх. Право голосу мали ще старші брати які призначали певну покуту за вчинені прогрішення їхнім співбратом. Отці своїми поученнями намагалися всіляко врятувати брата та настановити впалого на правдиву дорогу. Братів, які відходять правдивої віри духовні отці давали за покуту молитися в наміренні, аби зрозуміти коріння своїх прогрішень чи еретичних поглядів та стати на шлях їх подолання. Приклад такої молитви подавали й самі духовні отці щоб прийняти правильне рішення чи зрозуміти правильно вчення.²⁶

Великою допомогою в монашому подвизі є молитва духовного отця за свого учня, молитва укріплює, дає сили в протистоянні з спокусами, «завдяки молитві послушник отримує особливі дари Святого Духа».²⁷ Життя подвижників свідчать навіть про передання духовних дарів. «Старець не тільки просить у Господа Бога дари Духа учневі своєю молитвою - він може за прикладом давнього пророка передати йому ті духовні дари, якими володіє сам,

²⁴ Пор. А. Сидоров, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 461 – 466.

²⁵ Там само, 402.

²⁶ Пор. Там само, 437-442.

²⁷ С. Смирнов, *Духовний отець в древней восточной Церкви*, 104.

зробити учня спадкоємцем свого духовного багатства».²⁸ Духовний отець є немов посередником між Богом та повіреним йому учнем.²⁹

Щоб краще зрозуміти суть духовного отцівства розглянемо його історичний розвиток у Східній та Західній Церкві.

1.2 Історичний розвиток духовного отцівства на Сході

Зародження духовного отцівства бере свої початки від зародження монашого життя. Батьківщиною монашества вважається Єгипет. Ще до чіткої появи чернецтва вже існували спільноти подвижників, які вели аскетичний спосіб життя віддалившись в пустелю. Символом монашого життя вважається постать преподобного Антонія Великого. За словами блаженного Єроніма, Антоній був не так першим монахом, як людиною яка заохочувала до наслідування монашого життя.³⁰

Антонія Великого можна вважати засновником монашества, адже саме від нього монаше життя набуває швидкого розвитку та поширення. Ще з дитинства Антоній веде духовне життя, відвідуючи часто богослужіння та роздумуючи над уривками Святого Письма. По смерті батьків преподобний Антоній продає маєтки та починає провадити аскетичне життя поблизу дому. Аскетичних та духовних практик преподобний Антоній навчався у тодішніх старців, які перебували вже довший час у подвижництві.³¹

Дозрівши духовно преподобний Антоній Великий став для багатьох духовним наставником та провідником. За його духовною порадою приходили натовпи мирян та монахів. Саме тоді «починається вчительне служіння Антонія. Він ділиться з прибулими досвідом віри, тлумачить Святе Письмо, учить вправлятися в молитві, пості, плекати чистоту життя».³² «Бо тільки причетність «переданню старців» дозволяє кожній православної людині дізнатися волю Божу, без пізнання якої неможлива справді християнське

²⁸ С. СМІРНОВ, *Духовний отець в древней восточной Церкви*, 104.

²⁹ Пор. Там само, 103-104.

³⁰ Пор. А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 121.

³¹ Пор. Там само, 122-126.

³² І. ІСІЧЕНКО, *Монашество давнього Єгипту*, Харків: Акта, 2002, 77.

життя».³³ Саме з постаттю Антонія Великого зароджується та набуває важливості духовне отцівство.³⁴

Щоб укріпити свої вміння у духовній боротьбі преподобний Антоній віддаляється в печеру неподалік від свого міста на 15 років, опісля 20 років провадить самотнє життя в Фиваїдській пустелі. Після його повернення, слава про подвижника розходить ще більше, за духовною порадою до нього приходять безліч народу. «Хтось шукав зцілення, хтось переживав душевну кризу, хтось прагнув поради. Відкривши до себе доступ, авва Антоній дарував багатьом зцілення від недугів шляхом молитви до Бога, інших звільняв з під влади бісів». ³⁵ Уникаючи спокус слави та цінуючи молитовне усамітнення Антоній відправляєтся в сторону Червоного моря та оселюється на одній з високих гір, де практикується в аскезі до самої смерті. ³⁶

Приклад монашого життя Антонія потягає за собою багато наслідників, для яких преподобний стає духовним батьком. Для того щоб бути добрим духовним наставником Антоній і чинив цей подвиг. Адже потрібно було спочатку самому пройти школу подвижництва, пізнати цей зв'язок між учнем та учителем, аби бути добрим керівником людських душ.³⁷ «Одним з фундаментальних завдань авви було підбадьорення учнів у хвилину смутку і знеохочення-апатії, адже складні умови життя в пустелі часто сприяли духу глибокого суму серед анахоретів».³⁸ Антоній вважав, щоб пізнати правила монашого життя є достатньо Святого Письма, братнього напоумлення та ділення один з одним духовним досвідом.³⁹ Поки дозволяли йому сили він відвідував своїх братів монахів в монастирях та давав їм духовну поживу. У

³³ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 128.

³⁴ Пор. Там само, 127.

³⁵ І. Ісиченко, *Монашество давнього Єгипту*, 77.

³⁶ Пор. А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 128- 132.

Як зазначає владика Венедикт у своїй книзі «Настоятель як духовний отець», що ці втечі у глибину пустелі не були знаком страху, боязні чи небажання допомагати своїм ближнім, не означали, що батько втомився від своїх дітей і шукає спокою від них, радше навпаки, ці втечі були спричинені бажанням ще глибшого духовного життя, ще більшого пізнання боротьби з дияволом і ще тіснішого зв'язку з Богом. Адже у своєму зростанні Святий бачив також зростання всіх тих, для яких він був отцем» ст 28

³⁷ Пор. П. КАЗАНСЬКИЙ, *История православного монашества на Востоке*, [PDF], Москва: Паломник 2000, 54.

³⁸ В. АЛЕКСІЙЧУК, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, Львів: Свічадо, 2009, 27.

³⁹ Пор. П. КАЗАНСЬКИЙ, *История православного монашества на Востоке*, 56.

відносинах між преподобним Антонієм та його учнями завжди панувала рівність, хоч він був їхнім наставником. Його наслідники запроваджували монастирі по всіх куточках Єгипту, в Келлійській, Нитрійській та Скитській пустелі.⁴⁰

Важливого значення в житті монаха старець відводив двом речам, які в поєднанні давали рясні плоди в духовному житті, це молитва і праця. «Антоній робив так і рятувався. Це заповідав він робити і всім своїм учням. Тому правило про заняття рукоділлям разом з молитвою лягло в основу чернечого життя в Єгипті».⁴¹ «Таким чином, щоденне життя ченця проходило в рукоділлі та молитві, що змінює рукоділля і супроводжує його, переривається рятівними роздумами і спостереженнями над своїми помислами».⁴² Устав Антонія Великого складається з його настанов та духовних послань. Цей устав життя на самоті розкриває всю важливість самотницького життя в пустелі, подає правила щодо зовнішнього та внутрішнього ходу такого способу життя.⁴³

Одним з ревних учнів Антонія Великого був Макарій Єгипетський, який згодом продовжив діло «батька монашества»⁴⁴ та став духовним отцем для багатьох ченців. «Хто б не прийшов до нього, преподобний, згідно з даними йому велінням, приймав усіх, і кожного наставляв і направляв особливим

⁴⁰ Пор. А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 133-134. У Нитрії монаше життя носило напівспільний характер, поєднуючи в собі риси кінновії і анахоретства. «Руфін, описуючи життя Нитрійській подвижників, каже: « У цій місцевості видніється до п'ятдесяти хатин (monasteria) або трохи менше. В інших хатинах живуть по кілька чоловік разом, в інших - по trochu, а де - і по одному. Але живучи окремо один від одного, всі з'єднані нероздільно духом, вірою і любов'ю». «Ченці пустелі Келлі з'єднані були в своєму управлінні з ченцями Нитрійській. Сюди зазвичай віддалялися любителі усамітнення з гори Нитрійській, після того як утвердилися в житті чернечого. Тут вони проводили життя більш безмовне; тому і їх келії так були навіть відсічені одна від одної, щоб ні погляд, ні слух не розважав близьким співжиття інших братів. » «Тому і поставлено було правилом не ходити одному в келію іншого, щоб не порушувати тиші. Тільки по суботах і неділях вони збиралися в храм для загального богослужіння, і тут, як би захоплені на небо, виливали душу в полум'яних молитвах до Бога » На цілий день шляху стояла від Келлі Скитська пустеля, дикий і суворий вигляд якої відлякував багатьох, а тому сюди віддалялися лише найбільш досвідчені в духовній боротьбі і перенесення тягот подвижники»

⁴¹ Там само, 422-423.

⁴² Там само, 461.

⁴³ Пор. І. Ісиченко, *Монашество давнього Єгипту*, 91- 123.

Під зовнішнім порядком розуміється правила щодо життя в келії, молитви, праці, читання, їжі, сну, одежі, взаємин з іншими братами, мирянами та в особливий спосіб з духовним наставником. В правилах внутрішнього життя йдеться про те як зберігати душу в чистоті, плекати чесноти та поборювати спокуси.

⁴⁴ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 142.

шляхом, пристосовуючи до його схильностей[...] навчав їх поступати згідно з Божою волею». ⁴⁵

Своїм учнів Макарій настановляв в читанні Євангелія та інших творів, така практика була свого роду молитвою. ⁴⁶ Його учнями були не тільки подвижники з околиць Єгипту, а й з інших країн, які ширили чернецтво в своїх місцевостях. Це були монахи з: Візантії, Кападокії, Палестини, Азії, Македонії, Італії, Сирії, Галатії, Лівії, Іспанії. Таким чином монашество зародилось в інших куточка світу. ⁴⁷

Зародителем кеновійного способу життя в Єгипті є преподобний Пахомій (292 р.). «Кеновії преп. Пахомія стають школою виховання, до якої можуть вступити ті, хто бажає спільного життя. Чистоту наміру перевіряли різноманітними випробуваннями спільного життя, зокрема випробування братньої любові». ⁴⁸ Саме зосередженість на плеканні братньої любові була особливістю монастирів Пахомія. ⁴⁹

«У створених ним спільнотах самотній подвиг пустельника переростає в потужний аскетичний рух, підпорядкований єдиному уставу». ⁵⁰ Після навчання в досвідченого старця Паламона, преподобний Пахомій починає особисте практикування в аскезі та гуртує біля себе охочих прямувати до християнської досконалості. «Пахомій вважав, що обов'язком настоятеля є терпляче повчання братів. Батько повинен терпіти більше, ніж діти, він повинен дбати більше про них, ніж про себе, а особливо про тих, які є хворими». ⁵¹

⁴⁵ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 142.

В своїй книзі архієпископ Ігор Ісиченко «Монашество давнього Єгипту», на основі історичних джерел подає один із прикладів монашого життя преподобного Макарія Єгипетського де він засвідчив велику призь до подорожного. «Дорогою до Нітрійської гори він зустрів поганського жерця, котрий ніс колоду. Учень старця, простуючи попереду, образив жерця, і той побив його за це. А от сам Макарій чемно привітав жерця словами: - Спасайся, трудолюбче, спасайся. Здивований жрець перепитав: - Що ж ти доброго побачив у мені, що вітаєш такими словами? – Бачу, що ти працюєш, - відповів авва Макарій. Тоді жрець схилився перед Макарієм і просив настановити його на шлях віри. На превеликий подив подвижників з Нітрійської гори, преподобний привів із собою жерця до монастиря. Там його навчили правд віри, хрестили, а потім він і сам приєднався до монашої спільноти».

⁴⁶ Пор. Там само, 426.

⁴⁷ Пор. Там само, 138-143.

⁴⁸ В. АЛЕКСІЙЧУК, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, 31.

⁴⁹ Там само, 29.

⁵⁰ І. ІСІЧЕНКО, *Монашество давнього Єгипту*, 145.

⁵¹ В. АЛЕКСІЙЧУК, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, 33.

Пахомій уклав для своїх учнів устав, згідно якого монах повинен був дотримуватись певних молитовних практик, послуху та праці. Цей устав ченці сприймали «як дарунок з небес і норму істини»⁵², він був органічним розвитком поглядів та ідеалу чернечого життя преподобного Антонія. Під духовним проводом Пахомія знаходилось 11 монастирів, в яких вправлялися в аскезі 7000 монахів, в кожному з монастирів був ігумен, економ, седмичний, слуги та настоятелі. «Завданням настоятеля у пахоміївських кеновіях було чувати над виконанням уставу щодо спільної молитви та закону убогості».⁵³ Преподобний Пахомій закликав усіх настоятелів монастирів «бути не лише адміністраторами монастиря, але – передовсім – справжніми духовними отцями».⁵⁴

«Таким чином, ідея суворого статуту співжиття, народжена преподобним Пахомієм, впорядкувала і регламентувала стихію чернечого життя, ввела її в чітко визначене русло».⁵⁵ Для своїх учнів Пахомій був тлумачем Божої волі та недосяжною вершиною монашого подвигу.⁵⁶

Пахомій з великою турботою і пильністю наглядав за своїми духовними дітьми. Перед тим як вступити в монастир кандидат повинен пройти річний термін випробування, стати готовим до монашого подвигу. Преподобний закликав своїх учнів до ревної боротьби з спокусами, з яких найбільш руйнуючими вважав заздрість, гордість, лінь, шанолубство та користолубство. Протидією від цих на думку преподобного є «страх Божий і повсякчасне відкривання думок досвідченому старцю».⁵⁷ Пахомій Великий у своєму уставі каже: «як вогонь служить до того, щоб очищати метали, так страх Божий очищає серця людські від порочних пристрастей, і робить їх посудинами

⁵² А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 158-159.

⁵³ В. АЛЕКСІЙЧУК, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, 31.

⁵⁴ Там само, 32.

⁵⁵ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 162.

⁵⁶ Пор. Там само, 156-163.

⁵⁷ І. ІСІЧЕНКО, *Монашество давнього Єгипту*, 148. Пахомій у своєму уставі каже: «Часто трапляється, що ворог спокушає згубними помислами тих, яких знаходить він позбавленими досвідченості в розрізненні речей, або міркування, хоча з іншого боку вони не зовсім бувають чужі любові Божої. І якщо такі у дні спокуси не залучити до людини досвідченій, щоб він навчив їх, як перемагати цього злого духа, то він доведе їх до великих крайнощів. Ось чому, перш ніж спокуса візьме силу, треба поспішати відкривати його старцям, що можуть збудувати».

обраними, сприятливими Господеві, уготована на всяке блага діло».⁵⁸ Старець настановляв ченців посякчас шукати Божої волі, бути жертвними та терплячими.⁵⁹

Ще одним батьком монашого життя в Східній Церкві є Василій Великий. На аскетичні погляди Василя мав вплив його духовний наставник Євстафій Севастійський. Здійснення ідеалу християнського життя Василій Великий вбачає у монаших спільнотах, він став засновником кеновійного життя у Малій Азії. «Особистий досвід чернечого життя і спілкування з багатьма подвижниками привели його до переконання щодо багатьох переваг спільнотної форми чернецтва над самотницькою».⁶⁰ Проте Василій їх не розділяв, а сприяв їх єднанню вбачаючи в тому взаємний обмін дарами. Устав Василя Великого мав назву «Аскетикон», всі правила в ньому були побудовані на цитатах із Святого Письма. Цікавим є те, що в цьому уставі Василій «жодного разу не вжив термінів монах чи монастир. Він віддавав перевагу термінам брат і братство».⁶¹ Василій Великий «надавав великого значення братньому напоумленню. Це було навіть обов'язком і мало служити спільному зростанню у досконалості»⁶²

В основі його аскетичного богослов'я були дві заповіді любові. «Любов до Бога, як перша заповідь, немислима, згідно святителю, без заповіді другої - любові до ближнього».⁶³ Саме виконання цих двох заповідей спрямовувало християнина до набуття інших чеснот на шляху до досконалості.⁶⁴

Дослідники простежують у поглядах Василя Великого на роль настоятеля монастиря певну еволюцію. Спочатку Василій вважав, що роль настоятеля спільноти полягає тільки у поясненні Слова Божого, згідно якого живуть ченці, вони ж у свою чергу застосовують це тлумачення у своє духовне

⁵⁸ Ф. ЗАТВОРНИК, *Древние иноческие уставы. Устав преподобного Пахомия Великого*, [PDF] / перекл. з рос. власний / Москва : Издания Аеонского Русского Пантелеимонова Монастыря, 1892, 43.

⁵⁹ Пор. Там само, 147, 148, 154.

⁶⁰ А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 172.

⁶¹ В. АЛЕКСІЙЧУК, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, 38.

⁶² Там само, 39.

⁶³ А. СИДОРОВ, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 169.

⁶⁴ Там само, 163-174.

життя. Згодом погляди Василя змінились і значення настоятеля монашої спільноти набирає нових рис. «Наставник – це людина, яка представляє особу Спасителя, що стала посередником між Богом і людьми, яка чинить святу справу, сприяючи перед Богом спасінню покірних Йому». ⁶⁵ Саме у Аскетиконі він наголошує «на провідній ролі настоятеля в спільноті. Співбрати повинні виявляти йому абсолютний послух. ⁶⁶ Настоятель мав забезпечувати гармонійне життя і порядок у спільноті». ⁶⁷

Помічниками настоятеля в керуванні монастирем були старці, які допомагали йому прийняти правильне рішення та вирішували певні суперечки які повставали між монахами та настоятелем. ⁶⁸

Аналізуючи двох засновників кеновійного монашества, Пахомія Великого та Василя Великого, порівнюючи їхні погляди на монаше життя ми доходимо до висновку, що вони обидва наголошували на одних і тих самих речах які стосувались як внутрішнього так і зовнішнього життя монаха. Проте устрій монашого життя у Василя Великого є більш розвинутим ніж у Пахомія. Дослідники уставів цих Отців монашества вважають, що «обидва ці устави подібні між собою, але в деталях між ними помічається, [...] чимале розходження. Одні з приписів Пахомія Василь Великий скасував, інші переінакшив, а деякі доповнив або скоротив». ⁶⁹

⁶⁵ В. ВЕЛИКИЙ, *Морально-аскетичні твори. Правила викладені ґрунтовно*, Львів: Свічадо, 2006, 294.

⁶⁶ На думку Василя Великого послух був дуже важливим елементом життя подвижника, у своїх правилах він каже: «Як столяр чи будівничий, що на свій розсуд користується кожним знаряддям, і знаряддя не відмовляється виконати ту потребу задля якої майсер взяв його до рук, але піддається руці, що орудує ним, - так само й подвижник покликаний, наче знаряддя майстра, сприяти зведенню духовної будівлі. Він має коритися в усьому, в чому наставник вбачатиме користь від його служіння, аби не перешкодити здійсненню духовної справи, а долучити до неї свої зусилля. Як знаряддя само для себе не обирає, що йому робити задля сприяння справі, так і подвижникові слід не самому обирати для себе роботу, а поступатись самоврядуванням на користь досвідченості майстра»

⁶⁷ В. АЛЕКСІЙЧУК, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, 43.

⁶⁸ Пор. Там само.

⁶⁹ Н. ПРИМОГЕНОВ, «Устав иноческой жизни Василия Великого и сравнение его с уставом святого Пахомия» // *Монастырский вестник*, 17 січня 2015, <<http://monasterium.ru/publikatsii/2013-06-03-11-29-20/1793-ustav-inocheskoj-zhizni-vasiliya-velikogo-i-sravnienie-ego-s-ustavom-svyatogo-pakhomiya/>> (дата звернення: 13 травня 2018).

1.3 Розвиток духовного отцівства на Заході

Ознайомившись із життям єгипетських старців, подвижники із заходу переносять цю аскетичну традицію до себе.⁷⁰ Одним із яскравих прикладів подвижницького життя є преподобний Амвросій. Монастирі засновником яких був св. Амвросій представляли перехід древнього аскетизму до монашества. Поширеною формою монашого життя на Заході було спільне життя біля міст.⁷¹ Свою аскетичну практику західні подвижники розпочинали з Єгипту, прикладом цього є преподобний Руфин, який розпочинає свій подвиг біля єгипетських старців, він є засновником монастирів та прославлений як аскетичний письменник.⁷²

Преподобний Руфин та його друг св. Єронім мали сильний вплив на становлення західної монашої традиції. Преподобний Руфин переклав історію єгипетського монашества та правило св. Василія Великого на латинську мову, в свою чергу св. Єронім переклав правило преподобного Пахомія яке і використовував в своїх монастирях.⁷³

Подібним до життя Руфина було життя святої Меланії, яка після овдовіння відправилась за духовною поживою до Єгипту, повернувшись до Риму стала впроваджувати чернече життя та привела до нього велику кількість людей.⁷⁴ «Св. Меланія Старша являє не менше яскравий приклад внутрішньої єдності західного і східного чернецтва в ту епоху».⁷⁵

Цю єдність заходу і сходу продовжує святої Меланії Молодша. Вона після смерті своїх дітей разом з чоловіком почали провадити подвижницьке життя як на сході так і на заході. У особі «Меланії Молодшої перед нами постає класичний зразок справжньої стариці, яка, володіючи високою духовною

⁷⁰ Дослідник християнської духовності західної традиції Джордан Оменн стверджує, що «достовірним фактом цього є відвідини св. Атанасієм в період його першого заслання між 336 та 338 рр. Триру, а в 340 р. – Риму. Написане ним *Життя Антонія* відіграло важливу роль в розповсюдженні монашества, було дуже рано перекладено на латинську мову і доволі швидко стало відомим християнам на Заході»

⁷¹ Пор. А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 202- 212.

⁷² Там само, 216- 217.

⁷³ Пор. Д. ОМЕНН, *Християнська духовність в Католицькій традиції*, [PDF] / перекл. з рос. власний / Рим-Люблін: Святого Креста, 1994, 81.

⁷⁴ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 218.

⁷⁵ Там само, 217.

культурою, мала дуже великий вплив на людей тієї епохи, причому цей вплив поширювалося в рівній мірі і на християнський Схід, і на християнський Захід». ⁷⁶ Преподобна Меланія для своїх духовних дітей була прикладом строгої аскези чим потягала за собою багато наслідників. Меланія навчала не тільки власним прикладом, а й Святим Письмом, роблячи різного роду виписки для духовних потреб учнів. Меланія з великою турботою ставилась до наставлення її учнів, виховувавши в них любов до Бога та ближніх. (духовних дітей) В своєму навчанні Меланія робила особливий акцент на спільні богослужіння. ⁷⁷

Одним з перших засновників монашого життя на Заході згідно думки А. Сидорова є преподобний Йоан Касіян. Разом з своїм товаришем Германом, Йоан набирался духовного досвіду в монастирях Вифлеєму, Сирії та Єгипту. В їхньому духовному зрості відіграв важливу роль відомий своїм наставництвом, Скитський авва Пафнутій. Преподобний Касіян після досвіду монашого життя на сході та заході став засновником двох монастирів в Галії. В своїх творах до ченців Йоан надає особливої уваги боротьбі з пристрастями, які можна подолати чеснотою розсудливості. «Розсудливість – це не земний і не малий дар, це найбільший дар Божої благодаті. Якщо інок не піде за ним усією силою та пильністю і не навчиться твердим помислом розсуджувати духів, що входять у нього, доведеться йому, як тому, хто заблукав уночі, не тільки падати в найгірші ями гріха, а спотикатися і на рівних і на правих місцях». ⁷⁸ Також Касіян важливого значення надає молитві, яка оберігає душу в чистоті. «Розкриваючи дану суть, сприйняту ним від єгипетських старців, західному християнському світу, преподобний Йоанн представляв тут ту живий струмінь православного духовного Передання, яке завжди мало і має «динамізм, життєвість і здатність до постійного оновлення, залишаючись незмінно вірним своїй справжній природі». ⁷⁹ Преподобний Йоан Касіян відзначився тим, що

⁷⁶ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 222.

⁷⁷ Пор. Там само, 219-222.

⁷⁸ ДОБРОТОЛЮБІЄ, *Того самого преподобного Касіяна до ігумена Леонтина про святих отців, що в скиту, і про розсудливість Слово, повне великої користі Т.2* / перекл. з церковнослов. С. Матіяш, Львів: Свічадо 2013, 380.

⁷⁹ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 251-252.

створив повноцінну аскетичну систему, яка базувалась на Східній монашій традиції.⁸⁰

Ще одним батьком західного монашества є святий Мартин. Прославившись своїм подвижництвом, Мартина висвячують на єпископа Турського. Він став першим єпископом-монахом в Західному світі. Його наставником був святий Іларій, який був захоплений східною монашою традицією та постаттю святого Атанасія.⁸¹

Святий Мартин заснував монастир Мармут'є. Цей монастир вирізнявся суворою аскезою та налічував 80 монахів, з роками Мартин засновував нові монастирі і кількість подвижників сягала 2000. Їхнє життя було подібне до пустинних монахів, які сходились усі разом лише на молитву та вечерю.⁸²

Яскравим носієм західної монашої традиції є преподобний Гонорат, який після духовного вдосконалення та набравшись досвіду від свого духовного отця засновує монастир на острові Лерін, де провадить сувору аскезу та навчає цієї практики своїх учнів. В Леріні та навколишніх островах засновуються лаври подібно до того як це було в Єгипті. Також неподалік проожили анахорети, яких преподобний Гонорат настановляв. Братія немала писаного уставу, а користувалась своїм звичаєм, який полягав у читанні Святого Письма, молитві, пості, співанні та праці. Ставши єпископом Гонорат дщпроджує опікуватися своїми духовними дітьми та користується великою повагою. «всі називали його паном і батьком, і в ньому знову знаходили батьківщину і рідних, яких залишали в світі».⁸³ Гонорат з повагою ставився до подорожніх які приходили на острів, щедро їх обдаровував як метеріально так і духовно.⁸⁴

З Леринського монастиря походить збір монаших уставів під назвою: «Правила святих отців». «Найбільший інтерес з них представляє, звичайно, «Правило чотирьох отців», оскільки воно, швидше за все, відображає

⁸⁰ Пор. А. Сидоров, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 249- 253.

⁸¹ Пор. Д. Оменн, *Христианская духовность в Католической традиции*, 81.

⁸² Пор. А. Сидоров, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества*, 260-264.

⁸³ Там само, 273.

⁸⁴ Пор. Там само, 269-273.

найдавніший пласт Лерінській традиції». ⁸⁵ В цих правилах вміщено повчання східних подвижників таких як: Серапіон, обох Макарії⁸⁶ та Пафнутія. Отож, чітко можемо побачити, що родителькою західної монашої традиції є східна.⁸⁷

Цікавим в цих правилах є опис обов'язків духовного отця, настоятеля монастиря. Настоятель «повинен зводити душі ченців від землі до неба. Він повинен відчувати і початківців, виховуючи в них смиренність і слухняність; надавати гостинність мандрівникам, стежити за чинністю псалмоспівів і богослужінь». ⁸⁸ Важливого значення в Леринських монастирях мав досконалий послух настоятеля та рівність між ченцями, порушення уставу монастиря несло за собою різного роду покарання.⁸⁹

Леринський монастир породив великого подвижника та аскетичного письменника Кесарія Арелатського. Зайнявши єпископську кафедру в Арелаті, Кесарій віддає перевагу пастирському служінню. Важливого значення в своєму служінні Кесарій надавав турботі про монашество. Він пише численні поучення та устами для монахів та монахинь базуючись на святоотцівській літературі. В своїх творах єпископ наголошує на відреченні від матеріального, послуші, рівності та вправлянні у чеснотах. «З чеснот, особливо важливих для ченця, Кесарій вказує на смирення, послух і любов, які постійно сполучаються їм один з одним. Саме союз цих трьох чеснот дозволяє протистояти, з Божою поміччю, головну небезпеку на монашій дорозі – гордині». ⁹⁰ Преподобний Кесарій був одним з найвидатніших носіїв духовної культури на заході.⁹¹

Ще одною величною постаттю в західному монашому світі є преподобний Венедикт. Здобувши освіту, Венедикт почав провадити подвижницьке життя неподалік від Риму на горі Субіяко. Вправляючись в аскезі преподобний Венедикт своїм прикладом потягає багато послідовників, для яких стає наставником. Він засновує 12 монастирів в кожному з яких ведуть

⁸⁵ А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 274.

⁸⁶ Макарія Єгипетського та Макарія Олександрійського

⁸⁷ Пор. А. Сидоров, *Древнехристиянський аскетизм и зарождения монашества*, 274- 276.

⁸⁸ Там само, 276.

⁸⁹ Пор. Там само.

⁹⁰ Там само, 293- 294.

⁹¹ Пор. Там само, 278-296.

монаше життя 12 монахів. Преподобний Венедикт є духовним наставником для всіх цих монахів, проте кожен з монастирів мав свого наставника.⁹²

В своєму уставі Венедикт поєднує дві монаші традиції східну та заходу, цей устав вміщує в себе «збірник моральних або практичних настанов, з точністю відповідає на всі питання чернечого звання, що визначає в декількох безсмертних рядках місце молитви, праці і відпочинку в житті, присвяченої Богові».⁹³ В своєму уставі преподобний Венедикт наголошує на смиренні, яке є основою монашого життя та дорогою досконалості.⁹⁴ Венедикт наводить 12 ступенів смирення.

Пройшовши всі ці ступені смиренності монах доходить до такої любові Божої, яка проганяє геть страх; в силу якої він все, що дотримувався раніше не без праці і не без страху, починає дотримуватися без жодних зусиль, як би природно; не по страху геєни, а по любові до Христа, і по насолодою чеснотами, які Господь благоволяє Духом Святим вкладеш в серці трудівника Свого, очищеного від гріхів і пристрастей.⁹⁵

Отож, дивлячись на історію розвитку духовного отцівства на Заході можемо чітко розгледіти його тяглість до східної аскетичної традиції. Перейшовши із Сходу на Захід аскетична традиція набуває більш структурності, західні подвижники пишуть численні праці базуючись на вченню східних аскетів.

Підсумовуючи цей розділ можемо зробити висновок, що духовне отцівство бере свій початок з Сходу, а саме з Єгипту.

Духовним отцем називали зрілого подвижника до якого приходили за порадою для впорядкування духовного життя. Духовний наставник заключивши духовний союз з своїм учнем був провідником у його духовному житті, дбав за його зростання у святості. Стосунок між отцем та сином базувався на довірі та досконалому послусі без яких такий стосунок був би неможливим.

⁹² Пор. Д. ОМЕНН, *Християнская духовность в Католической традиции*, 94.

⁹³ А. СИДОРОВ, *Древнехристиянский аскетизм и зарождения монашества*, 339.

⁹⁴ Пор. Там само, 338- 347.

⁹⁵ Ф. ЗАТВОРНИК, *Древние иноческие уставы. Устав преподобного Венедикта*, [PDF] / перекл. з рос. власний / Москва : Издания Аeonского Русского Пантелеимонова Монастыря, 1892, 609.

З Сходу монаша традиція перейшла на Захід, де принесла рясні плоди. Як на Сході так і на Заході духовні отці засновували монастирські обителі де опікувались усіма бажаючими подвижницького життя.

РОЗДІЛ 2

ЖИТТЯ ТА МОНАШИЙ ШЛЯХ КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

2.1 Життя Климентія Шептицького

Перш ніж розглядати особу блаженного Климентія Шептицького, як духовного провідника потрібно застановитись над шляхом, який привів його до цього. Блаженний преподобномученик Климентій походить з давнього шляхетного роду Шептицьких, який славився визначними постатями церковних діячів, які дбали за чистоту Східного обряду та ідентичність українського народу. Проте у XVIII – XIX ст. рід Шептицьких, перебуваючи під впливом тогочасних суспільних явищ перейшли до Латинської Церкви.⁹⁶

Казимир (Климентій) Шептицький народився 17 листопада 1869 року в с. Прилбичі, в сім'ї графа Івана Канти Шептицького та графині Софії з Фредрів. Батько Климентія Шептицького, граф Іван Канти Шептицький походив із руського роду та займав важливе місце в тогочасному суспільно- політичному житті. Він речно дбав про збереження свого родоводу та його визнання у аристократичних колах. Проте майбутнє своєї родини він бачив пов'язаним лише з польським народом. Мати Климентія Шептицького, Софія походила із шляхетного роду, її батько був знаним культурним діячем. Вона була польської національності та латинського обряду. Батьки речно дбали за духовне, інтелектуальне та культурне виховання свої дітей. Початкову освіту Казимир здобуває вдома, після успішного складання іспитів продовжує навчання у гімназії святої Анни в Кракові.⁹⁷

Гімназія святої Анни була навчальним закладом високого рівня, в ній навчалися представники знатних польських родів та дуже здібні діти.

⁹⁶ Пор. В. Чорнописька, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, Львів: Галицька видавнича спілка, 2014, 51-52.

⁹⁷ Пор. В. Чорнописька, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 52-60.

Однокласники Казимира в майбутньому стануть знаменитими громадсько-культурними діячами. Попри те, що Казимир розпочав своє навчання в гімназії пізніше від інших, четвертий клас він закінчує з третім місцем у рейтингу, що свідчить про його високі інтелектуальні здібності. Однокласник Станіслав Естерайрех згадує про Казимира Шептицького, як про веселого хлопця, який вже тоді роздумував над трагедією польсько-руських відносин.⁹⁸

Закінчивши успішно гімназію Казимир Шептицький навчається в провідних європейських університетах, де вивчає політику, право та лісничу справу. У 1892 здобуває докторський ступінь з права, який йому відкриває широкі можливості у тогочасному суспільстві.⁹⁹

Дослідники звертають увагу на те, що Казимир здобув ступінь «доктор обидвох прав», що свідчить про те, що він був фахівцем з світського та канонічного права. Важливо зазначити, що вже тоді Казимир вів соціальну діяльність, дбаючи про бідне населення. Він разом з представниками краківської знаті організовував акції для збору грошей для підтримки дітей з малозабезпечених сімей.¹⁰⁰

Всі здобуті знання за роки навчання Казимир реалізує у веденні родинного господарства, яке батько передає йому. Там він проявляє себе як умілий адміністратор, впродовж свого управління Казимир зумів налагодити виробничо-торгівельну діяльність господарств, впорядкував майнову документацію та значно покращив економічну систему.¹⁰¹

Варто зазначити, що будучи управителем Казимир мав багато підвладних до яких він завжди ставився з великою повагою та любов'ю. Ці відносини між паном і підданими описує Тереза Шептицька: «Стрийцьо стоїть поміж них, і

⁹⁸ Пор. І. МАТКОВСЬКИЙ, «Шкільні роки Казимира Шептицького» // *Фотографії старого Львова*, 25 квітня 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/shkilni-roky-kazymyra-sheptytskoho/>> (дата звернення: 10.12.2018).

⁹⁹ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, Львів: Галицька видавнича спілка, 2014, 64-66.

¹⁰⁰ Пор. І. МАТКОВСЬКИЙ, «Iuris Utriusque Doctor, або доктор обидвох прав Казимир Шептицький» // *Фотографії старого Львова*, 20 червня 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/iuris-utriusque-doctor-abo-doktor-obydvoh-prav-kazymyr-sheptytskyj/>> (дата звернення: 10.12.2018).

¹⁰¹ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, Львів: Галицька видавнича спілка, 2014, 67.

видно, що стосунки між ними такі сердечні, прості, невимушені...Стрийцьо мав такий євангельський підхід до кожної людини. Так його всі любили...»¹⁰²

Казимир Шептицький користувався значним авторитетом. У 1900 р. графа Казимира Шептицького обирають депутатом до Віденського парламенту та Галицького сейму, з чого й розпочинається його політична кар'єра. Казимир активно налагоджував економічну, соціальну та господарську сфери, виголошував доповіді та розробляв проекти які мали підтримку від суспільства та політиків. Його «починають розглядати, як перспективну зірку громадсько-політичного життя та перспективного юриста. Не одному молодика могла від популярності голова піти обертом. А тим часом Казимир все більше утверджується в чесноті протилежній гордості, - покорі».¹⁰³ Граф Казимир ревно захищав права народу та критикував неправильні дії влади. Живучи згідно християнських засад, він покинув політичну кар'єру та продовжив допомагати батькові в управлінні родинними маєтками роздумуючи про своє покликання до монашого життя.¹⁰⁴ Вже перебуваючи в Київській в'язниці про закінчення своєї кар'єри Климентій каже наступне:

Моє рішення зректися світського життя було наслідком глибоких роздумів, аналізу своєї діяльності в парламенті. Наполегливе бажання служити Богові, нашій Церкві, бідним, знедоленим людям було логічним наслідком. Гадаю, що це була ласка Божа, яка мене осінила, і я зрозумів, що монаший чин для мене саме вірний шлях.¹⁰⁵

У своїх спогадах про стрийка Ян Шептицький розповідає, що перед вступом в монастир стрийко Казимир залишив зошит у якому було в чотирьох частинах описано як поводитись із робочими, опікуватись полями, домом та пивницями. Це все було прописано до маленьких дрібниць. Окрім цього

¹⁰² Н. ПІКУЛИК, «І він узяв свій хрест» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 14.

¹⁰³ Н. ПІКУЛИК, «І він узяв свій хрест», с. 14.

¹⁰⁴ Пор. Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких* / перекл. з пол. Н. Пікулик, Л. Сенік; з франц. Ж. Максимович, Львів: Свічадо, 1996, 70- 79.

¹⁰⁵ Р. НОВОСАД, «Зустріч і спільне перебування з Архимандритом Климентієм Шептицьким в камері внутрішньої тюрми МГБ у Києві в 1948 р.» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 79.

правильника Казимир написав конституцію для родини з якої можна було користати у всіх життєвих обставинах.¹⁰⁶

З цього підрозділу ми можемо побачити, як відбувалося становлення особистості Казимира Шептицького. Будучи успішним та авторитетним суспільно-політичним діячем, Казимир не знаходив у цьому внутрішнього спокою та віддаючись на Божу волю продовжив пошуки себе та свого життєвого покликання.

2.2 Вплив родини на формування монашого покликання Климентія Шептицького.

Середовище у якому виховувався Казимир, впливало на формування його покликання. Його мати, графиня Софія Шептицька, будучи високоосвіченою та глибоко духовною людиною, контролювала весь навчально-виховний процес своїх дітей. «Бути серед них, розділяти їхні враження, думки, забави, спостерігати за поступом, бачити як розвивається інтелект і як вони проявляють свій кругозір».¹⁰⁷ Особливу увагу Софія приділяла християнському вихованню і вважала його основним у формуванні особистості. Важливе місце у вихованні дітей займала молитва:

Я любила їх і намагалася розуміти, знати, яким кожен з них є. Моя ж єдина система виховання – це “Богородице Діво”. [...] Хлопець добрий, чемний, вчиться, слухняний і здоровий – “Богородице Діво”. Хлопець погано робить уроки, впертий, бешкетує, наражається на небезпечний вчинок – знову “Богородице Діво”. Чи з проханням, чи з подякою – завжди тільки це, сто разів на день, при кожній okazji.¹⁰⁸

У душах своїх синів мати сіяла зерна любові до Бога та своїх ближніх. «Вона прагнула зробити родинне вогнище щасливим та приємним завдяки любові дружини і матері, яка все і всіх єднає, освітлює, оживляє, котра навчає, формує взаємну любов між братами, котра готує до важких завдань і

¹⁰⁶ Пор. Я. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Спогади про стрійка» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 27.

¹⁰⁷ С. ШЕПТИЦЬКА, *Твори* / перекл. з пол. О. Козакевич, М. Косів, І. Луць, Львів: Логос, 2004, 21.

¹⁰⁸ С. ШЕПТИЦЬКА, *Твори*, 21.

обов'язків».¹⁰⁹ Це все дало рясні плоди, усі сини подружжя Шептицьких були високоморальними та успішними особистостями.¹¹⁰

Материнська опіка по-особливому огортала шостого сина, Казимира, адже з дитинства бачила в ньому покликання до монашого життя. Його мати Софія всім серцем «прагнула, у своїх молитвах просила Господа визначити для її сина життєвий шлях, на якому Божий поклик був би велінням і покликанням його серця».¹¹¹ Духовний провід, турботу, настанови, поради матері до сина ми можемо досвідчити з їхнього листування. Дослідники життя та діяльності Климентія Шептицького зазначають, що листи його матері Софії «змістовно виступали своєрідним методичним посібником з морально-естетичних засад християнського життя й духовного виховання сина».¹¹²

Будучи на віддалі від свого сина, Софія Шептицька у своїх листах завжди огортає його духовною опікою та турбується про його життєву дорогу, повністю віддаючи Богу. «Вас виховати для Господа, смиренними і маленькими перед Ним, навчити підводитися після поразки, упокорюватися і дякувати після перемоги. Ось чому, дорога моя дитино, хоч віддалена тілом від Тебе, вся моя душа, все моє серце, весь мій дух залишився біля тебе».¹¹³

Мати щоденно хвилювалася за стан душі свого сина та настановляли в усіх життєвих ситуаціях залишатися на дорозі добра. «Дитино моя, встаючи, віддаючи Твоє серце, Твою душу, Твій розум, Твоє тіло Серцю Ісуса, пам'ятай кожного ранку, що я воліла б мільйон раз бачити Тебе мертвим, аніж бачити Тебе здобиччю байдужості до добра».¹¹⁴

Супроводжуючи Казимира у його духовному становленні та звершенні покликання до монашого життя, мати радила спершу все ретельно обдумати і

¹⁰⁹ С. ШЕПТИЦЬКА, *Твори*, 21.

¹¹⁰ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 56-57.

¹¹¹ Н. ПІКУЛИК – Л. СЕНИК, *Климентій Шептицький – слуга Божий: Популярний нарис*, Львів: Свічадо, 1997, 8.

¹¹² В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 61.

¹¹³ Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, 1996, 17.

¹¹⁴ Там само, 21.

лиш тоді робити вибір. У покликанні мати закликала ревно служити Богу та людям, за що в майбутньому Господь нагородить вічними благами.

Те, що при Божій ласці, Батьківській пораді, з молитвою в серці, після сумлінної перевірки сил і здібностей, обереш за дорогу життя, [...] щоб справді в тім найгарнішій світлі колись ця Твоя дорога виявилась перед Богом і людьми – Богові на хвалу, людям – на користь, Тобі – на свідчення в останній годині, що якимось зумів вірно служити у всьому Господеві Твоєму.¹¹⁵

Тож бачимо, як мати впродовж цілого свого життя опікується духовними станом, веде дорогою пізнання Бога та самого себе, за що Казимир висловлює слова подяки :«тільки, Мамо, треба жити, щоб молитись за нас, щоб говорити правду, як Ви нам це кажете. Я Вам завдячую, що віднайшов Господа Бога. Не треба вмирати!»¹¹⁶ Казимир Шептицький у коментарях до листів матері зазначає, що мати вповні була занурена у виховання своїх дітей та намагалася усе їхнє життя узгодити з Божою волею.¹¹⁷

Стурбованість за долю свого сина не оминула й графа Івана Канти Шептицького, який бачив в своєму сині суспільного діяча та управителя родинних маєтків. Великий вплив на виховання сина мав грав Іван Канти Шептицький. Пишаючись та захоплюючись своїм руським родом, а особливо присутністю в нього греко-католицьких єпископів, батько передає це й своїм синам. Вплив батька на дітей ми можемо побачити у листі сина Романа (Андрея Шептицького) до батька, в якому він пояснює свій вибір на користь східного обряду тим, що батько своїми розповідями виплекав в ньому прагнення повернутися до свого коріння.¹¹⁸

Занепокоєння батька за долю сина ми виразно можемо побачити в листі матері до сина Леона, де вона цитує слова чоловіка, який неабияк схвилюваний від'їзду Казимира на реколекції в Добромиль. «Охоплює мене великий страх за Казя – він готовий скінчити священиком. Вони вже його ніколи не

¹¹⁵ Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, 19.

¹¹⁶ Там само, 55.

¹¹⁷ І. МАТКОВСЬКИЙ, «Дім Шептицьких у Прилбичах та його вчителі» // *Фотографії старого Львова*, 4 квітня 2018, <<http://photo-iviv.in.ua/dim-sheptytskykh-u-prylbychah-ta-joho-vchyteli/>> (дата звернення: 13. 10. 2018).

¹¹⁸ І. МАТКОВСЬКИЙ, «Дім Шептицьких у Прилбичах та його вчителі».

відпустять!»¹¹⁹ Цей страх був зумовлений попереднім вступленням на новіціат сина Романа.¹²⁰

Цікавим фактом є те, що граф Іван Канти Шептицький, ще до народження дітей висловлював свої надії, що один з його синів стане греко-католицьким єпископом. Про те згодом, після смерті двох старших синів граф Шептицький різко змінив свою думку і намагався з усіх сил втримати синів.¹²¹

Відкинувши всілякі сумніви Казимир Шептицький на з'їзді усієї роди з нагоди 75-ліття батька розповідає про своє рішення віддати своє життя вповні Богові, вступивши в монастир.¹²²

Звістку про вступ до монастиря Казимира він сприймає вже легше та з розумінням ставиться до вибору сина. Підтвердженням цього є лист сестри Кристи, яка описує поведінку Яна Шептицького так: «Вуйко Ян [...], досяг духовної зрілості й цього разу піддався Божій волі без спротиву, хоча розлука з Казем на котрого він покладав великі надії, і коштувала йому дуже багато. Зрозумів сина, від якого Бог зажадав пожертвувати всім».¹²³

У формуванні та життєвому виборі Казимира Шептицького важливу роль відігравав також старший брат Роман (митрополит Андрей Шептицький). Ще з шкільних років Роман був прикладом для Казимира, якого він старався наслідувати. Про це пише Софія Шептицька у листі до своєї подруги Софії Попель: : «Казік щораз то більше іде рука в руку з Ромцем – часто, коли падаю, він так мене підносить, що мені видається наче тамтого чую і настільки дивовижно подібні і не подібні до себе, що в очах мені тьмиться».¹²⁴ Довідавшись про монаше покликання брата, Андрей Шептицький радить йому досвідчити монаше життя бенедиктиців, до чого й прислухається Казимир.¹²⁵

¹¹⁹ Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, 53.

¹²⁰ Пор. Там само, 36.

¹²¹ Пор. Н. ПІКУЛИК, «І він узяв свій хрест», с. 13.

¹²² Пор. Н. ПІКУЛИК – Л. СЕНИК, *Климентій Шептицький – слуга Божий: Популярний нарис*, 25.

¹²³ Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, 86.

¹²⁴ Там само, 38.

¹²⁵ Пор. Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, 84.

Своїм життєвим вибором Казимир ділиться з товаришем Павлом Сапігою, в листі до якого пише наступне:

прагнення моє вже від дуже багатьох років у глибині живило серце і рішенням прийняте – щоб Богові більше віддатися у повеління, аніж це можливе, залишаючись у світі. Тепер я виконую це і, не зволікаючи довше, віддаляюсь поки що до одного з французьких або німецьких монастирів Бенедектинських, щоб там, як їх гість в зосередженні і тиші розпочати богословське навчання.¹²⁶

У листі з Бойрон¹²⁷ до сестри Кристи Непорочного зачаття, Казимир повідомляє про свою радість від перебування в бенедектинському монастирі. «Отож, я є тут в монастирі бенедектинців, поки що в якості їхнього гостя, аби розпочати теологічні студії й ознайомитись з чернечим життям як практично, так і теоритично. Дуже мені добре; а кажу не лише про зовнішній вияв життя, а й про те, що відбувається в моєму серці».¹²⁸ В Бойроні також склалось позитивне враження про Казимира Шептицького. Ільдефонс Шобер, арихибрат Архиабатства св. Мартіна в Бойроні у листі до митрополита Андрея Шептицького висловлює приємне захоплення постаттю брата Казимира та покладає на нього великі надії.¹²⁹

В цьому монастирі Казимир перебуває лише рік, після чого повертається додому та приймає рішення про зміну обряду про що повідомляє Йосифа Більчевського – митрополита Львівського та Йосифа Пільчара – єпископа-ординарія Перемишльської дієцезії від яких отримує благословення.¹³⁰ Архиепископ Йосиф Більчевський відгукується про Казимира Шептицького, як про дуже добру людину, яка впевнено йде за Божим покликанням.¹³¹

¹²⁶ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Павлу Сапізі – до Седліск» // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. І Матковський. упоряд. І. Матковський, Ю. Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ, с. 83.

¹²⁷ Бойрон - громада в Німеччині, знаходиться в землі Баден-Вюртемберг. Підпорядковується адміністративному округу Тюбінген. Входить до складу району Зігмарінген.

¹²⁸ Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, 85.

¹²⁹ Пор. І. МАТКОВСЬКИЙ, «Казимир граф Шептицький — студит брат Климентій. Фрагмент біографії блаженного Климентія Шептицького» // *Фотографії старого Львова*, 21 листопада 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/kazimir-graf-sheptitskiy-studit-brat-klimentiy-fragment-biografiyi-blazhennogo-klimentiya-sheptitskogo/>> (дата звернення: 10.12.2018).

¹³⁰ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 95.

¹³¹ Пор. І. МАТКОВСЬКИЙ, «Аристократ Шептицький вступив у монастир. Фрагмент біографії бл. смщч. Климентія» // *Фотографії старого Львова*, 14 листопад 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/aristokrat-sheptitskiy-vstupiv-u-monastir-fragment-biografiyi-bl-smshhmch-klimentiya/>> (дата звернення: 10.12.2018).

Рішення про зміну обряду в родині Шептицьких зрозуміли неправильно. Родина була переконана, що це зроблено для того, аби «привести до католицької віри православних християн». Проте мотиви в братів Шептицьких були зовсім інші, «вони бажали задля любові до Христа стати всім для всіх, як писав Св. Павло, отже, русинами для русинів». ¹³² Це також можна розуміти як повернення до свого коріння, адже їхній рід був багатий на Церковних діячів, які були Східного обряду.

Після отримання благословення, Казимир продовжує своє монаше життя у монастирі Студійського уставу в селі Камениці¹³³, де ознайомлюється з духовністю Східного обряду та приймає монаший постриг, беручи собі ім'я Климент.¹³⁴

У листі з Камениці до брата Станіслава Казимир пише: «Мені цілком добре – в навчанні моє тутешнє перебування є певною паузою між Бойроном та Інсбруком,[...] Тут я вчуся головне східного обряду і на практиці, й у теорії, при чому корисним для мене є священник Фьодоров¹³⁵». ¹³⁶ Отець Фьодоров в одному з листів до свого духового наставника митрополита Андрея Шептицького висловлює слова захоплення та приємного враження від постаті Климентія Шептицького. У цьому листі він зазначає, що брат Климентій є дуже здібною та благочестивою людиною. ¹³⁷

Звершуючи зразково монаший подвиг Климентій у 1913 р. складає довічні обіти чистоти, убогості та послуху. У тому ж році Климентій Шептицький разом з Йосипом Сліпим розпочинають навчання на богословських студіях в Інсбургу в колегії «Канісіанум». ^{138 139}

¹³² В. ШЕПТИЦЬКА, «Спогади про отця Климентія» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 31.

¹³³ Камениця- село в Боснії засноване українськими переселенцями.

¹³⁴ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 93-95.

¹³⁵ Леонід Фьодоров – вихованець митрополита Андрея Шептицького. Екзахр Російської Греко-Католицької Церкви.

¹³⁶ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Станіславові Шептицькому – Рим via Аbruццо» // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. І Матковський. упоряд. І. Матковський, Ю. Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ, с. 89.

¹³⁷ Пор. Л. ФЕДОРОВ, *Листи з Камениці* / перекл. з рос. Г. Теодорович, Львів:Компанія «Манускрипт», 2014, 94

¹³⁸ Єзуїтська колегія Канізіанум (лат. Canisianum) — навчальний заклад отців єзуїтів у Інсбруку, (Австрія).

28 серпня 1915 р. брат Климентій отримує священничі свячення з рук греко-католицького єпископа Діонісія Наряді, про це Климентій розповідає у своєму листі брату Станіславу.¹⁴⁰

Попри важке навчання та зрілий вік, на той час отцю Климентію було 45 років, він завершує свої студії в Інсбруці з ступенем доктора теології, здобути там знання йому дуже знадобилися в майбутньому служінні.¹⁴¹

2.3 Відновлення східної монашої традиції митрополитом Андреем Шептицьким

До того, як отець Климентій Шептицький очолив Студійське монашество, воно пройшло досить довге становлення під опікою його старшого брата Андрея Шептицького.

Протягом багатьох років Андрей Шептицький роздумував та молився за відновлення Східного монашества. Перебуваючи у Василіанських монастирях та посідаючи уряд магістра, а потім ігумена, Андрей Шептицький помітив, що Василіанські монастирі є не для всього народу, серед якого так багато покликань до монашого життя. Адже в монастир не приймали людину яка не знала ні ремесла, ні науки.¹⁴²

Зваживши на обставини які не дозволять вступити до монастиря простолюду Андрей Шептицький із дозволу церковної влади засновує Братства св. Василя. Метою цих братств було «залучення мирян до релігійної співпраці з українським чернецтвом Галичини».¹⁴³ Першим кроком у здійсненні задуму було відкриття 22 вересня 1898 р. новіціату у фільварку Василіанського монастиря в Кристинополі¹⁴⁴, який спершу налічував лише двох новиків. Після

¹³⁹ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 98-99.

¹⁴⁰ Пор. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Станіславу Шептицькому», // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. І Матковський. упоряд. І. Матковський, Ю. Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ, с. 103.

¹⁴¹ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 100.

¹⁴² К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Митрополит Андрей і обновлення східної чернечої традиції» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 6, Львів, 2001, с. 16.

¹⁴³ І. МИЦЬКО, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, Львів: Свічадо, 1998, 86.

¹⁴⁴ Кристинопіль – тепер місто обласного значення Червоноград у Львівській області.

зростання числа кандидатів в монашество, новиків було переведено у с. Волсвин де також був Василіанський фільварок.¹⁴⁵

Перші монаші облечини, які отримали троє братів, відбулися 23 липня 1899 р. у храмі Воздвиження Чесного Хреста в селі Волсвин. Відтоді брати почали вправлятися вповні в чернечому житті під батьківським проводом Андрея Шептицького. Невдовзі після призначення Андрея Шептицького єпископом Станіславівським, а незабаром митрополитом Галицьким, братів було переведено у Вульку, передмістя Львова, де митрополит мав будинок. Згодом до них долучаються новики з Олесько, які самостійно на протязі двох років звершували монаший подвиг. В 1904 р. митрополит Андрей передає будинок у Скнилові для утвореної чернечої спільноти та випробовує їхнє покликання не допомагаючи їм нічим впродовж року. 30 листопада, 1906 р. після випробувального терміну митрополит Андрей Шептицький канонічно затвердив Скнилівську Лавру Св. Антонія Печерського та надав їм Типікон потверджений церковною владою. «У цьому Типіконі зібрані всі найтяжчі чернечі правила, що їх точно придержувався сам Митрополит Андрей і своїм прикладом заохочував інших точно їх виконувати».¹⁴⁶ Лавра набуває монашої структури в якій митрополит Андрей виконував роль архимандрита та всіляко допомагав і духовно опікувався ченцями. Митрополит як духовний батько «приймав кожного брата зокрема, що зголошувався і там в келії в чотири очи наминав і потішав, заохочував і поучав, радив та розсуджував, а все тим широким, лагідним та вирозумілим для людської уломности серцем».¹⁴⁷ Настоятелем Лаври був бр. Іларіон Денищук, наставником новиків – бр. Даміан Підручний.¹⁴⁸

Бачачи потребу місійного служіння в Боснії куди виїхало багато галичан, які потребують духовної опіки Митрополит Андрей відправляє на місійне служіння двох монахів: схимонаха Іларіона та еромонаха Йосафата. Ці два

¹⁴⁵ Пор. І. Мицько, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, 87.

¹⁴⁶ А. АММАН, *Ченці Студитського Устава*, Едмонтон: Алберта, 1955, 17-18.

¹⁴⁷ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції», с. 18.

¹⁴⁸ Пор. М. Пишкович, *Історія Свято- Успенської Унівської Лаври і студійського монашества*, Львів: Свічадо, 2005, 55-56.

монахи Студійського Уставу заступали студитську лавру Св. Йосифа Обручника в с. Камениця, Боснія. Цей монастир стрімко розвивався та був духовним осередком для переселених українців.¹⁴⁹ Саме там розпочинав свій монаший подвиг та ознайомлювався з східною духовністю Климентій Шептицький.

Митрополит Андрей бачивши потребу в розвитку східного богослов'я та духовності у 1909 р. засновує ще одну монашу обитель у Львові – монастир свщмч. Йосафата, при якому було створено богословську бібліотеку.¹⁵⁰

З початком I Світової війни монахів з Каменицького монастиря було примусово виселено, а монастир знищено. Така ж доля спіткала Скнилівську Лавру, частину ченців, які були в монастирі було мобілізовано до війська, інших відправлено в австрійські концтабори.¹⁵¹

У часі війни Скнилівську обитель було знищено, неушкодженим залишився лише дім, де була розміщена бібліотека Студіон, який використовували як приміщення шпиталю. Повернувшись після війни ченці своїми силами відновили Скнилівський монастир, але згодом він був повністю знищеним у часі польсько- української війни.¹⁵²

2.4 Климентій Шептицький ігумен монахів Студійського Уставу

Усвідомлюючи швидкий розвиток Студійських монастирів та свою зайнятість в Церковних справах, митрополит Андрей Шептицький залучає до управління монастирями свого брата, отця Климентія Шептицького.

З 1918 р. отець Климентій Шептицький розпочинає свою діяльність, як ігумен Скнилівського монастиря, де займається реформуванням монашого життя та відновленням монастирської будівлі знищеної під час війни. У 1919 р.

¹⁴⁹ Пор. І. Мицько, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, 89.

¹⁵⁰ Пор. Там само, 89-90.

¹⁵¹ Пор. М. Пишкович, *Історія Свято- Успенської Унівської Лаври і студійського монашества*, 58.

¹⁵² Пор. Й. Дачкевич, *Святий Теодор, ісповідник, ігумен студитський, і монастирі студитського уставу в Україні*, Львів: Свічадо, 2006, 172-173.

після остаточного знищення Скнилівської обителі, ігумен Климентій Шептицький разом з ченцями переїжджають до села Унів.¹⁵³

Першим викликом для монашої спільноти стала перебудова будівлі під монаші келії та монастирські приміщення. У розвитку монастиря ігумену Климентію стали у нагоді здобуті впродовж років знання та практика у адміністрування родинними маєтками. У швидкому темпі Климентій налагодив економічно-господарську систему, яка вповні забезпечувала існування монастиря.¹⁵⁴ Монахи Унівського монастиря займалися рільництвом, вели домашню господарку, випалювали цеглу, ткали, виробляли різного роду вироби з лози, працювали в кравецьких, столярських, слюсарських та бляхарських майстернях.¹⁵⁵ Ось якими спогадами від перебування в Унівському монастирі ділиться племінник Климентія Шептицького:

В Уневі я був лише кілька разів і ніколи, на жаль, надовго. Переступивши поріг, входилося відразу в незвичну атмосферу. Прекрасна робота Стрийця Казя. Самостійна, самодостатня маленька держава.[...] те все закладено в рамках Літньої резиденції Львівських Митрополитів, яку Стрий обійняв зруйновану й пусту у 1919 р. Юрма братів, учнів, кандидатів, що погідно виконували свої обов'язки, рухалися довкола, докладно, без галасу, і всюди за тою юрбою блищала, як сонячна доріжка на морі, спокійна радість.¹⁵⁶

Новіціат було перенесено з Студіону до Унева. В Унівському монастирі новіціат був на зразок Західних монастирів, де новиками опікувався один зрілий в духовному житті монах, а згідно східної монашої традиції кожен з новиків мав свого духовного наставника- старця. Кількість охочих вступити в монастир щоразу зростала бажаних було настільки багато, що монастирські приміщення не вмщали усіх, проте частина кандидатів після випробування монашим життям з часом відходила. В монастир вступала велика кількість юнаків які не мали освіти, для них було створену школу де викладали освідчені ченці.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, «Новаторська ідеологія ігумена Климентія Шептицького у розвитку студитських монастирів у Східній Галичині (20-30рр. XX ст.)» [PDF] // *Збірник наукових праць Харківського педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*, серія «Історія та географія», вип. 43, Харків, 2012, 8.

¹⁵⁵ Пор. А. АММАН, *Ченці Студитського Уставу*, 18-19.

¹⁵⁶ Я. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Спогади про стрийка», с. 28-29.

¹⁵⁷ Пор. М. ПИШКОВИЧ, *Історія Свято-Успенської Унівської Лаври та студійського монашества*, 61.

На монахів Студійського Уставу Климентій Шептицький покладав великі надії. «З його слів пробивалася палка жура про українську батьківщину і долю Католицької Церкви візантійського обряду в тодішній Польщі. Бо він, передусім, у ново основаному при його допомозі Чині Студитів бачив добрий спосіб, щоб здобути своїх земляків зі Східної України до єдності з матерньою Церквою».¹⁵⁸

Після переходу студитів до Унева, Климентій Шептицький разом з митрополитом Андреем пишуть тимчасовий Типікон для ченців Студійського Уставу. Метою написання цього Типікону було доповнення Скнилівського Типікону, адже час перед ченцями поставив нові виклики. Климентій Шептицький в цьому Типіконі узгодив правила студитських монастирів з Кодексом канонічного права зберігши східну монашу традицію. Цікавим є той факт, що отець Климентій у творенні цього Типікону взорувався на монашу традицію бенедектинців та запозичив в них деякі аспекти щодо дисципліни та культури ченців. Цей Типікон було прийнято 8 листопада 1920 р. Митрополитом Андреем на загальній раді Святоуспенської Унівської лаври. У 1923 р. Закони Унівської лаври були передані до Риму у Конгрегації Східних Церков, де були офіційно потверджені Ватиканом. Надавши «Декрет похвали» Конгрегація у справах Східних Церков визнала студитський чин та закликала до збереження східної ідентичності.¹⁵⁹

У монашій традиції Сходу та Заходу кожен засновник монашого чину укладав для свого монастиря правила та постанови згідно яких ченці провадили свій духовний подвиг. Як справжні духовні отці, ігумен Климентій Шептицький разом з митрополитом Андреем спільно працюють над укладенням нового та постійного уставу для студійського монашества. Про їхню спільну працю над Студійським Уставом в с. Прилбичі пише у своїх спогадах Ян Казимир Шептицький: «ранки, коли після Служби Божої і спільного сніданку аж до обіду стрийв-священиків не було видно. Казали, що

¹⁵⁸ А. АММАН, *Ченці Студитського Уставу*, 1955, 12.

¹⁵⁹ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, «Новаторська ідеологія ігумена Климентія Шептицького у розвитку студитських монастирів у Східній Галичині (20-30рр. XX ст.)», с. 10.

вони в своєму покої пишуть “Правила”; пізніше я довідався, що йшлося про Устав монастиря студитів над яким вони спільно працювали». ¹⁶⁰ Робота над Типіконом тривала до 1937 р. після офіційного потвердження Загальною Радою Святоуспенської Унівської лаври Типікон було передано на апробацію до Риму. Остаточне потвердження цього Уставу Апостольською Столицею відбулось у 1964 р. ¹⁶¹

Укладання такого монашого правила вимагало дуже клопіткої праці. Типікон 1936 р. складається з п'яти частин, які в свою чергу поділяються на глави. Цілий Типікон містить в собі 957 статей та 324 примітки до цих статей. Перша частина Типікону присвячена чернечим ступеням, родам монастирів та їхньому заснуванню, навчальним та харитативним закладам при монастирі, візитації їх ігуменом чи Архимандритом матірнього дому. В наступній частині знаходимо детальні приписи щодо життя монашої родини її загальний порядок, внутрішні правила розпорядку, економічні питання, управу та службові становища які є в монастирі. Третя частина містить в собі приписи про приймання в монастир кандидатів, випробування, які вони мають пройти та можливе виключення. В двох останніх частинах описуються союзи всіх монастирів, їхню спільність у монаших справах. Також знаходимо тут приписи щодо судочинства та відхід у вічність монахів. ¹⁶²

Великий Типікон «це спільний труд двох братів Шептицьких. Творився він у тісній співпраці з монахами – автори не просто вислуховували слухні думки і побажання ченців, а вміло реагували на потреби, що їх висувало монастирське життя. Вийшов не просто чернечий устав, а водночас ґрунтовний науковий твір про монаший устрій». ¹⁶³

Ця фундаментальна праця ігумена Климентія Шептицького та митрополита Андрея Шептицького була основана на великій джерельній базі до якої входили «твори Св. Отців, монаші конституції від найдавніших і до

¹⁶⁰ Пор. Я. К. Шептицький, «Мої спогади про Казимира Шептицького – отця Климентія Шептицького» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 23.

¹⁶¹ Пор. І. Мицько, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, 92.

¹⁶² Типікон / з франц. перекл. ієрм. Н. Дейнега та ієрм. Ю. Вороновський, Львів: Свічадо 1996.

¹⁶³ В. Колбасін, *Небо на землі. Паломництво до Святоуспенської Унівської лаври*, Львів: Свічадо 2009, 228-229.

сучасних ігуменату, монастирські правила, «Служебники», «Патерики», наукові, богословські та історичні праці». ¹⁶⁴ Ігумен Климентій для написання цього Типікону «проаналізував традиції та практичний досвід грецьких, насамперед царгородських та атонських, монастирів, російських, сербських, українських греко- католицьких та православних обителей». ¹⁶⁵

Протягом років навколо матірної обителі утворилося ще декілька монастирів, які мали свої харизми. У 1921 р. було розпочато будівництво лаври у Зарваниці. Тут ченці займались сільським господарством, духовно опікувались прочанами які приходили до чудотворної ікони Богородиці. При монастирі діяв сиротинець, бібліотека для селян та молодіжний хор. Також монастирські обителі були засновані у 1927 р. в Львові (Лавра св. Йоана Хрестителя), в карпатському селі Коростів, в селі Дора біля Яремче (монастир св. Іллі, де ченці навчали місцевих хлопців різного ремесла), в селі Осмолода (скит св. Андрея), у місті Ляндри канадської провінції Квебек. Монаші осередки які не стали монастирями були засновані в Підляшші, Поліссі та Білорусії. ¹⁶⁶

Жіночі монастирі були засновані в селі Якторів, що біля Унева, де був організований новіціат Сестер Студиток, також монастирі були засновані у Львові, Брюховичах та Гаях, що біля Тернополя. Сестери Студитки опікувались дітьми та працювали в шпиталі. ¹⁶⁷

Монахи Унівської лаври також опікувались дітьми сиротами, в Уневі був сиротинець при якому діяла початкова школа, після якої діти поступали у львівські гімназії чи опановували різні ремесла при монастирських майстернях. Вихованням дітей займалися ченці, які виховували згідно християнських засад. сиротинець діяв згідно розпорядку затвердженого ігуменом Климентієм. ¹⁶⁸ Сам отець Климентій також опікувався дітьми, до якого вони відносились як до батька, люблячи та поважаючи його. За сприянням ігумена Климентія

¹⁶⁴ Пор. В. Чорнописька, *Новаторська ідеологія ігумена Климентія Шептицького у розвитку студитських монастирів у Східній Галичині (20-30рр. XX ст.)*, с. 12.

¹⁶⁵ І. Мицько, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, 92- 93.

¹⁶⁶ Пор. М. Пишкович, *Історія Свято- Успенської Унівської Лаври та студійського монашества*, 66-67.

¹⁶⁷ Пор. Й. Дачкевич, *Святий Теодор, ісповідник, ігумен студитський, і монастирі студитського уставу в Україні*, 176.

¹⁶⁸ Пор. І. Мицько, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, 99- 100.

Шептицького впродовж багатьох років для дітей з усього села при монастирі організувалась Свята Вечеря.¹⁶⁹

Очевидці життя Климентій Шептицького свідчать, що він «був для монахів, кандидатів і вихованців взором християнської покори, побожності й аскетичного життя. [...] Він крім правил, приписаних уставом, накладав на себе ще додаткові важкі покути, щоб стати гідним провідником своїх учеників і вихованців».¹⁷⁰ Ігумен Климентій був дуже працьовитим і завжди старався допомогти братам у виконанні різного роду праці. «В літку о. Климентій на полі, взимку він коле дрова і тягає вугілля, щоб обігріти братію. У свята братам слід дати можливість відпочити й поспілкуватись з Богом; і коли після святкової трапези всі розходяться по келіях – ігумен і старші отці залишаються мити посуд».¹⁷¹

Виконання своїх обов'язків ігумен вимагав і від ченців. Про це пише в своїх спогадах племінниця отця Климентія, М. В. Ядвіга. Вона згадує як отець ігумен відправив для навчання ремеслу у їхній родинний маєток декількох монахів і кандидатку в монахині. Навчаючись вони зустрілися з труднощами на роботі, скаржились на умови проживання та їжу. Проте ігумен не прийняв їхніх скарг, адже «вважав, що монах мусить вміти тяжко працювати і скрізь давати гарний приклад».¹⁷²

Схимонах Єротей у своїх спогадах про постать ігумена Климентія Шептицького описує ситуацію в якій відображається глибока покора ігумена та рівність із усіма братами.

Одного разу було так. Нам, шістьом братам, випало вечером мити начиння. Випала, черга також на отця архимандрита Климентія (якось мені часто везло з отцем архимандритом або молитись, або щось робити). Всі шість братів задумали не допустити до цієї роботи о. Архимандрита, щоб він не забруднив свого одягу. Вони почали просити одного брата, щоб він вмовив о. Архимандрита сісти за стіл і витирати вже вмиваний посуд, а не мити його. – Ні, братчику! Раз я поставлений мити

¹⁶⁹ Пор. В. КОЛБАСІН, *Небо на землі. Паломництво до Святоуспенської Унівської лаври*, 227.

¹⁷⁰ Н. СЕНИК, *І він узяв свій хрест*, с. 16.

¹⁷¹ В. КОЛБАСІН, *Небо на землі. Паломництво до Святоуспенської Унівської лаври*, 226.

¹⁷² М. В. ЯДВІГА, «Спомини про отця Климентія (Казимира Шептицького)» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 44.

начиння, я його буду мити. Я своє завдання мушу виконати, - була спокійна і впевнена відповідь.¹⁷³

Цікавим і промовистим є спогад Яна Казимира Шептицького. Він згадує про те, що на відміну від митрополита отець Климентій ніколи не брав участь у таких різного роду родинних святкуваннях, лише молитовно супроводжував своїх рідних. Адже своїм монахам він не давав дозволу брати участь у таких діях, цього ж вимагав від себе.¹⁷⁴

У спогадах племінниці Климентія, Ванди Шептицької ми знаходимо яскравий приклад послуху Климентія Шептицького:

Між двома дядьками панувала згода – взаємні повага і любов. Було видно також, що Отець Климентій поважав Митрополита, як свого начальника. Наприклад, одного разу, можливо на Різдво, у нас вже було свято, а в Східній Церкві – ще піст. За столом Митрополит сказав йому перервати свій піст і подіяти разом із нами радість споживання святкових страв, що він зробив з великою простотою.¹⁷⁵

Впродовж свого життя неодноразово своєю поставою Климентій Шептицький засвідчував чесноти притаманні справжньому подвижнику. Один з монахів розповідав, що коли «шляхетний поляк жив разом з ним, селянином, чистив в Скнилові туалети, він зрозумів усе щодо того, що таке слідувати за Христом, що таке покора і справжнє монаше життя».¹⁷⁶ З цього ми можемо зробити висновок, як сама тільки постава ігумена впливала на виховання монахів.

Архимандрит Климентій був для монахів як рідний батько, який з терпеливістю, лагідністю та розумінням відносився до своїх духовних дітей. Відчуваючи за собою провину по відношенню до братів він по-батьківськи просив вибачення. Отець Климентій завжди творив мир серед братів, розраджував та заспокоював їх.¹⁷⁷ Курт Левін згадує, що до ігумена Климентія часто приходили на духовні розмови монахи, яких він духовно скріплював та

¹⁷³ «Спогади схимонаха Єротея» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 48.

¹⁷⁴ Пор. Я. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Мої спогади про Казимира Шептицького – Отця Климентія Шептицького», с. 24.

¹⁷⁵ В. ШЕПТИЦЬКА, «Спогади про отця Климентія», с. 33.

¹⁷⁶ К. ЛЕВІН, «Ігумен Климентій Шептицький» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 56-57.

¹⁷⁷ Пор. «Спогади схимонаха Єротея», с. 47-48.

настановляв. Він також зазначає, що розмовляючи з отцем Климентієм він сам духовно зцілювався та віднаходив сили для подальшої боротьби.¹⁷⁸

Отець Севастіян Дмитрух розглядаючи особу Климентія Шептицького як духовного провідника вказує на його особливий підхід до кожного з братів: «О. Климентій мав дар любити братію мудро, до кожного мав свій, особливий підхід, не рівняв всіх де цього не слід робити».¹⁷⁹ Це можна побачити на прикладі майбутнього архимандрита Юрія Макара, адже суворе ставлення отця Климентія до першого дало добрі плоди, які виявились у його служінні в підпіллі.¹⁸⁰

У своїх духовних науках Архимандрит Климентій Шептицький підготовляв до нелегких часів які чекають Церкву. Казав, «що набагато легше слідувати за вимогами монашого покликання серед монахів у буднях монашого життя, аніж в ізоляції, самотньо, у ворожому оточенні».¹⁸¹

Постать Климентія Шептицького як духовного отця ми яскраво можемо побачити в життєвій дорозі брата Павла Чучмана. Ще в тринадцятирічному віці тоді ще Петро Чучман почав цікавитись монашим життям, саме в той час ігумен Климентій Шептицький зауважив молодого хлопця. Здобувши освіту та відслуживши у війську на поклик ігумена Климентія : «Прийди і спробуй», Петро вступає в Студійський монастир. «Отець Климентій цінував покликання брата Петра, стежив за його поступом у подвижництві, в чеснотах, радів за нього і покладав на нього великі надії. Отець Климентій був для Петра духовним батьком, правдивим старцем, під опікою якого він зростав як монах».¹⁸² Брат Петро був одним з трьох монахів, які з благословення митрополита Андрея та ігумена Климентія Шептицьких відправились у гуцульське село Дора для заснування монастиря. Отець Климентій як правдивий духовний батько приїжджав у монастир святого Іллі в селі Дора.

¹⁷⁸ Пор. К. ЛЕВІН, «Ігумен Климентій Шептицький», с. 56.

¹⁷⁹ С. ДМИТРУХ, «Відновлення і духовність студитського чернецтва» // *Arystokrata ducha życie i dziedzictwo błogosławionego ojca Klemensa Szeptyckiego, (1869-1951)*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego 2018, с. 252.

¹⁸⁰ Пор. С. ДМИТРУХ, «Відновлення і духовність студитського чернецтва», с. 252.

¹⁸¹ К. ЛЕВІН, «Ігумен Климентій Шептицький», с. 56-57.

¹⁸² О. ПРИЛП, *Старець із Дори*, Львів: Свічадо, 2010, 25.

«Усі молилися разом, а потім отець ігумен скріпляв братію духовними науками, надихав до витривалості та ще більшої аскези».¹⁸³ Як і його духовний наставник брат Петро Чучман до останнього залишався вірним Церкві, опікувався братами монахами та повіреним йому народом. Для ченців він був прикладом подвижницького життя.¹⁸⁴

Климентій піклувався як про духовне, так і про фізичне здоров'я повірених йому ченців, доглядав за хворими братами та молив Господа про швидке одужання.¹⁸⁵ Піклування про здоров'я братів яскраво відображає подія з життя схимонаха Єротея, яка глибоко вражає. Він у своїх спогадах розповідає як на свято Успення до Унева приїхав митрополит Андрей. Тоді, було багато священників та вірних і попри безліч турбот пов'язаних з цим отець Климентій пам'ятав про нього та його хворі ноги. Отець Климентій послав одного з братів з кріслом до монаха Єротея, аби той міг відпочити.¹⁸⁶

Попри повсякчасну батьківську опіку над співбратами, ігумен всіляко старався послужити селянам, яким допомагав як і в духовних проблемах, потішаючи в горі та даруючи душевний спокій так і в господарських справах.. Це все отець Климентій робив з щирістю та братньою любов'ю. Відчуваючи це, брати в усьому старалися наслідувати свого ігумена, виконуючи відповідально свої монастирські обов'язки та жертовно служачи співбратам та односельчанам.¹⁸⁷

Сучасники Климентія Шептицького характеризують його як високодуховну особу. Він був дуже уважним до потреб інших людей, умів слухати та не робив поспішних висновків.

Слухав він уважно, говорив стримано і створював відчуття сили та спокою. Це була дуже добра і співчутлива особа, ці якості він намагався не показувати. Його висота та аскетичний, мало не виснажений вигляд спочатку схиляв відвідувача до побоювання. Його дбайливість, уважність, доброта і співчуття незмінно захоплювали тих, хто контактував із ним. Та приязнь і повага, яку виявляли монахи щодо нього були

¹⁸³ О. Прилп, *Старець із Дори*, 27.

¹⁸⁴ Пор. Там само, 21-31.

¹⁸⁵ Пор. В. КОЛБАСІН, *Небо на землі. Паломництво до Святоуспенської Унівської лаври*, 226.

¹⁸⁶ Пор. «Спогади схимонаха Єротея», с. 49.

¹⁸⁷ Пор. В. КОЛБАСІН, *Небо на землі. Паломництво до Святоуспенської Унівської лаври*, 226- 227.

надзвичайними, і його вплив на їхнє життя часто зростав у розмовах за короткий час рекреації.¹⁸⁸

Із свідчень Лукії Лесіцької можемо зробити висновок про те що отець Климентій в різного роду життєвих ситуація завжди опирався на Божу волі, закликав інших нічого не боятися, а приймати все з покорою та надією на Боже милосердя.¹⁸⁹

Отець Климентій «справляв величезне враження як особистість. Ну і той пронизливий погляд: такий, доброзичливий погляд, але такий вивчаючий – було враження таке, що він ту людину розкладає для себе в свідомості по полочках і її синергує, так вивчає дуже скурпульозно».¹⁹⁰ Отець Височінський зауважує дуже характерні риси для постави Климентія Шептицького. Він «не бував поденерований, ніколи не сварив. Ніколи не бачив злости на обличчі. Коли треба, поправляв, але це виходило з доброго серця. Казав, що святим легко стати, тільки треба хотіти».¹⁹¹ Ще за життя у особі преподобномученика Климентія та його молитовній поставі очевидці бачили перед собою святого.¹⁹²

2.5 Мучеництво, як вияв духовного батьківства

У часі Другої світової війни, отець Климентій проявив себе, як справжній батько для свого народу та Церкви. Він мужньо протистояв агресіям тодішньої влади, стояв на захисті знедолених та переслідуваних. Він був тим хто вселяв надію у краще майбутнє.

Важливим є згадати про участь Климентія Шептицького разом з митрополитом Андреем в порятунку єврейських у часі Другої світової війни. У своїх спогадах про це пише Станіслава Шептицька наступне: «протягом останньої війни 1939 року зробив багато доброго, допомагаючи переслідуваним полякам, євреям, які часто знаходили притулок у монастирях, їх переховували,

¹⁸⁸ К. ЛЕВІН, «Ігумен Климентій Шептицький», с. 55-56.

¹⁸⁹ Пор. АСУЛ, ф. 1, спр. 2, том 2.

¹⁹⁰ АСУЛ, ф. 15, спр. 2, том 6, арк. 2-5.

¹⁹¹ О. ВИСОЧІНСЬКИЙ, «Спогад» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 50.

¹⁹² С. ШЕПТИЦЬКА, «Спогади про отця Климентія (Казимира Шептицького)», с. 38.

рятували, як Митрополит Шептицький, так і Отець Климентій».¹⁹³ Отцем Климентієм була організована група монахів, діяльність якої полягала в порятунку та переховуванні євреїв. Єврейських дітей ігумен влаштовував у сиротинці, які діяли при монастирях, даючи їм українські імена. Групі на чолі з отцем Климентієм вдалось врятувати понад 150 життів єврейських дітей.¹⁹⁴

Великою втратою для Климентія Шептицького та усього духовенства та вірних греко-католицької Церкви була смерть митрополита Андрея Шептицького. В 1944 р. митрополит Йосиф іменував Климентія Шептицького архимандритом монахів Студійського Уставу. Після арешту Йосифа Сліпого, архимандрит Климентій Шептицький став одним із очільників Церкви та всіляко старався зарадити її ліквідації.¹⁹⁵

Масові репресії проти монахів Студійського Уставу розпочалися в 1945р. арештом тодішнього ігумена Унівської Лаври Йосифа Шестюка. Вважаючи, що монастирі займаються антирадянською діяльністю, виступають проти з'єднання з РПЦ та співпрацюють з націоналістичними рухами радянська влада розпочала ліквідацію монастирів, монастирські будівлі було передано для використання державним органам. Цьому активно протистояв архимандрит Климентій, ставши провідником підпільної Церкви. Бачачи загрозу в особі архимандрита Климентія Шептицького, радянська влада приймає рішення про його арешт. Архимандрита було заарештовано 5 червня 1947 р. у його келії. Перший етап слідства проходив у Львівській в'язниці після чого його було переведено до в'язниці у Києві. Там виснажливими допитами слідчі домагалися визнання ним причетності до усіх злочинів, які закидала йому радянська влада, проте отець Климентій цьому не піддавався.¹⁹⁶

¹⁹³ С. ШЕПТИЦЬКА, «Спогади про отця Климентія (Казимира Шептицького)», с. 38.

¹⁹⁴ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 186.

¹⁹⁵ С. ГУРКІНА, «Архимандрит Климентій Шептицький: маловивчені сторінки життя 1944-1947 рр.» // *Прилбичі. Релігійна громада Української Греко-Католицької Церкви*, 12 листопада 2013, <http://prylbychi-ugcc.at.ua/load/pro_blazhennogo_klimentija/statti_v_interneti/svitlana_gurkina_arkhimandrit_klimentij_sheptickij_mal_ovivcheni_storinki_zhittja_1944_1947_rr/11-1-0-92> (дата звернення: 15. 12. 2018).

¹⁹⁶ Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 214-224.

Ще напередодні арешту архимандрит Климентій розмовляючи з Богданом Гнатівим, який возом підвозив його до Якторівського монастиря сказав такі слова: : «Мені вже певно буде все. Але я не здамся. Синьцю, я одну віру знаю і все».¹⁹⁷ Ці слова свідчать про велику силу та незламність духу Климентія Шептицького, його вірність Церкві та народу.

В'язні які перебували разом з Климентієм Шептицьким у камері свідчать про нього як про людину духовну та освідчену. Іван Кривуцький згадує, що після появи отця Климентія, атмосфера у камері відразу змінилась та наповнилась духом молитви, адже архимандрит був людиною молитви, до чого й заохочував співкамерників.¹⁹⁸

У своїх спогадах Роман Новосад пише, що у постаті Климентія Шептицького він вже тоді бачив святого.

Спостерігаючи щоденно за поведінкою о. архимандрита Климентія, за його справжньою посвятою Богові, незаперечною відданістю вірі своїх предків, любовю до свого нездоленого народу, я вже тоді міркував собі, що такі люди повинні бути зачислені в список тих багатьох мучеників, великомучеників, святих, якими заповнений наш церковний календар. Вже тоді я розумів, що мав щастя спілкуватися зі святою людиною.¹⁹⁹

Відповідаючи на питання Романа чи не важко переносити йому тюремний режим, отець Климентій відповів, що його лиш турбує, «що не має можливості служити як слід Богові і людям, яких він залишив і в монастирі і в селі».²⁰⁰ Також Роман згадує про велику щедрість архимандрита та спільні недільні літургії.²⁰¹

У Київській в'язниці отець Климентій пробув 7 місяців, після завершення слідства був сформований вирок – зрада батьківщині, а Климентія

¹⁹⁷ АСУЛ, ф. 15, спр. 28, том 1.

¹⁹⁸ Пор. І. КРИВУЦЬКИЙ, «Зустріч з отцем архимандритом Климентієм Шептицьким», // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001, с. 73-75.

¹⁹⁹ Р. НОВОСАД, «Зустріч і спільне перебування з Архимандритом Климентієм Шептицьким в камері внутрішньої тюрми МГБ у Києві в 1948 р.», с. 79.

²⁰⁰ Там само, с. 77.

²⁰¹ Там само, с. 76-79.

Шептицького було засуджено на 8 років та відправлено у внутрішню в'язницю у Москві, де й помер великий праведник 1 травня 1951 р.²⁰²

Підсумовуючи цей розділ ми можемо прослідкувати як зароджувалось та сповнилось монаше покликання Климентія Шептицького. Ще з малечку батьки прививали Климентію любов до Бога та свого народу. Саме на ці, закладені з дитинства цінності взурався Климентій Шептицький впродовж свого життя.

Зростаючи в знатній та заможній родині, отримавши хорошу освіту, обіймаючи високі посади в тогочасному суспільстві, тоді ще Казимир Шептицький покидає все та йде за покликом Христа.

Допомагаючи брату, митрополиту Андрею Шептицькому в оновленні східної монашої традиції та поширенню духовності серед народу, Климентій віднаходить своє покликання і стає ігуменом, а в невдовзі архимандритом монахів Студійського Уставу. Завдяки старанням отця Климентія вибудовується ціла монастирська система, яка принесла рясні плоди для українського народу.

Для монахів Климентій Шептицький був прикладом молитви, покори та послуху. Ігумен Климентій завжди ставився з рівністю до співбратів та по-батьківськи опікувався ними, за що й мав велику повагу від ченців. Ще за життя в особі отця Климентія вбачили святого, про що свідчать численні свідчення очевидців.

Аналізуючи життєвий шлях преподобномученика Климентія Шептицького можемо ствердити, що його життя аж до самої смерті було сповнене ревного служіння Богу та людям.

²⁰² Пор. В. ЧОРНОПИСЬКА, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, 227- 232.

РОЗДІЛ 3

ДУХОВНЕ ЖИТТЯ МОНАХА ЗГІДНО ВЧЕННЯ КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Впродовж свого життя Климентій Шептицький вміло прямував дорогою святості. Будучи вже досвідченим духовним наставником, Климентій Шептицький ділився багатством досвіду свого монашого життя з повіреними йому учнями у посланнях та монастирських документах. Його повчання сповнені глибокого духовного змісту та практичних порад для досягнення святості в монашому житті.

3.1 Ціль монашого життя

Саме святість є цілю життя монаха. «Монах – це борець за святість, а святість – це життя любові до Бога, досконало очищене і уладнане згідно з Божим законом. Душа, що дбає про святість і стремить до святості, не може миритися із зовнішнім брудом і безпорядком».²⁰³ Отець Климентій у посланні «Пересторога до всіх братів-іноків студійського уставу» пригадує ченцям, що єдиною ціллю їхнього життя повинна бути лише святість. «Ціль монаха ясна: святість, що її дають євангельські ради й обіт; святість, яку в душу впроваджує молитва; святість яку здобуває праця, покірна, з послуху прийнята. І розум, і воля, і серце мають вповні аж до самого дна свого бути ідеалом перейняті, до нього постійно наближатися».²⁰⁴ В цих словах духовний батько чітко вказує, що кожен аспект монашого життя є спрямований для досягнення святості, ченцю лиш потрібно сповнитися та жити цим.

Отець Климентій у посланні «Воля Божа – це святість наша», закликає братів зі всіх сил боротися, аби досягнути цю найвищу життєву мету, якою є святість. «Ми по словах св. Апостола Павла, стали в ряди тих, які біжать на

²⁰³ *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, Львів: Свічадо 1992, 17.

²⁰⁴ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Пересторога до всіх братів-іноків студійського уставу» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 101.

випередки в перегонах до своєї мети. На світі це роблять із-за нагороди, із за знищених вінців слави. Ми – біжимо, щоб дістати на віки нев'янучі вінці – вінці слави Божих синів».²⁰⁵ Перешкодою в здобутті святості є лінивість та слабка віра в те, що кожен може стати святим.

Климентій Шептицький, розкриваючи проблему лінивства в духовному житті, вважає моральною ересю слова братів які кажуть, що «святість, це не для мене, для мене слабого – це зависока мета».²⁰⁶ Таку поставу духовний батько монахів студійського уставу, спираючись на свій досвід, розглядає з двох сторін, як вияв покори та людської немічності так і небажання до змагання.²⁰⁷ Ігумен зазначає, що «хто в монастирі жиючи не змагає до святості, той, будьте певні, скінчить зле. Не в тому ще буде ціле зло, що може виступити з монастиря, але в тому, що можемо легко втратити спасіння, хоч би і лишилися в монастирі, бо буде злим монахом».²⁰⁸ Нехтуючи цією основною метою монашого подвигу, монах втрачає правдивий орієнтир та губить своє життя.

Щоб впевнено йти дорогою святості важливо все робити на славу Божу, уникаючи присвоєння собі здобутків. Отець Климентій закликає братів заглянути в свої серця і щиро відповісти на питання: чи все, що я роблю є на славу Божу, чи можливо я шукаю для себе слави? Адже, «основною правдою християнської аскези є: “Все на славу Божу” – отже, нічого на мою людську славу. Тільки Богові і тому, що Боже, належаться дійсно слава та задля неї, боголюбні і богомільні, честь і поклін».²⁰⁹ Духовний наставник зазначає, що шукання своєї слави є руйнівним для монашого життя і несе за собою тяжку провину. Він закликає братів з особливою увагою спостерігати за порухами своєї душі, бачачи якісь згубні порухи, відразу розповідати про них духовному отцеві в сповіді та в щирій молитві просити Господа про сили для подолання цієї спокуси і підступів диявола. «Монаше звання є річчю такої величі і такої

²⁰⁵ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Воля Божа – це святість наша» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 44-45.

²⁰⁶ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Воля Божа – це святість наша», с. 45.

²⁰⁷ Пор. Там само.

²⁰⁸ Там само, с. 46.

²⁰⁹ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Пересторога до всіх братів-іноків студійського уставу», с. 99.

ціни, що відвічний ворог наших душ, диявол, хоче із зависті конечно нас того скарбу позбавити, а робить це хитро і в різний спосіб; одних попросту витягає назад на світ, бо страшить їх тягарем обітів, життя та праці. Інших бере інакше, що вони не видержать, затрудно...».²¹⁰ Диявол сіє в серці монаха різні думки та бажання, часто маскуючи їх як щось добре і корисне, аби тільки звести з дороги святості. Отець Климентій наводить приклад монаха, який, прийшовши в монастир та прийнявши обіти, забуває про свою первинну ціль – святість, і починає в собі плекати бажання бути священиком, бачачи в цьому Божу Волю та роблячи це лише для слави Божої. Проте правдива Воля Божа проявляється в послусі, і тільки з послуху монах може прийняти тайну Священства.²¹¹

Також духовний батько остерігає ченців в монашому житті не піддаватися духовному сну, закликає повсякчас бути бадьорими в духовному житті. Тему духовної бадьорості і постійного чування Климентій Шептицький висвітлює в своєму посланні «Бодріться!». В цьому посланні Климентій звертає увагу на важливість повсякчас пам'ятати про страшний суд і завжди бути готовим до нього. «Щоб не спати духовно, або щоб не піддаватись духовній остиглості – нам конечно треба безперестанку приготувлятися до того страшного дня».²¹² Ігумен зазначає, що таке духовне дрімання притаманне не тільки вірним, а й священикам та монахам. Звертає увагу на легкодушне та недбале виконання ними своїх обов'язків та пошуки задоволення лише для себе, криючись своїми ділами перед настоятелями, забуваючи про Божу присутність.²¹³

Цими словами заохоти, перестороги та наставлення, отець Климентій загартовує монахів для боротьби за осягнення істинного щастя та несказанної радості. Духовний наставник закликає плекати в собі пам'ять про постійну присутність Бога та завжди поводитись згідно монашої постави.

²¹⁰ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Пересторога до всіх братів-іноків студійського уставу», с.101.

²¹¹ Там само, с. 100-102.

²¹² К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Бодріться!» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 31.

²¹³ Пор. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Бодріться!», с. 31.

3.2 Монаша дисципліна

Взірець щодо постави монаха ми знаходимо в *Наших Звичаях*.²¹⁴ Особа монаха повинна випромінювати мир та спокій. «Монах з першого погляду повинен відрізнятись від світських людей не тільки рясом, а перш за все спокійною повагою цілої своєї поведінки, і то без різниці, чи він сам один, чи з іншими; чи з братами монахами, чи зі світськими особами».²¹⁵ Попри те, обличчя монаха повинно свідчити світу радість від особливого стосунку з Богом. «За словами св. Павла “браття, радуйтеся завжди в Господі, і ще раз кажу радуйтеся” – наше обличчя повинне бути виявом тої особливої внутрішньої радості і веселості в Бозі. Радість обличчя – це милостиня, яку ми найлегше можемо дати нашому ближньому».²¹⁶

Монашій поставі також притаманна тиша. Ігумен вважає серйозною проблемою недотримання мовчання в монастирі, яке несе за собою плачевні наслідки. «По домах, в яких зацарить балакунство – там вже ніякого гаразду не буде й такі монастирі Царства Божого вже не будують, а противно, сильно його руйнують».²¹⁷ В монастирі завжди повинна панувати тиша, про дотримання якої має дбати кожен з монахів. Розмови між братами є строго заборонені після Повечір'я і до Першого часу, також дотримання строгого мовчання повинно бути в церкві, трапезній, каплиці та на коридорах. Йдучи по коридору, розмовляти братам є заборонено, лиш з важливої потреби брати можуть заговорити відійшовши в сторону. Відвідування келій один одного дозволені лише з благословення настоятеля, проте у важливих справах служіння кожен монах може зайти до іншого в келію. Дозволено у всіх справах приходити до Ігумена.²¹⁸

Нагодою для братнього спілкування є час рекреації. «Тільки під час полудневого відпочинку (рекреації) монах може говорити без ніякої іншої

²¹⁴ Монаший документ, правильник, у написанні якого брав участь Климентій Шептицький.

²¹⁵ *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 12.

²¹⁶ Там само, 22.

²¹⁷ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по студійському уставу живуть в Уневі та по інших домах» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 60.

²¹⁸ Пор. *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 12-13.

спонуки, а тільки на те, щоб свobodною розмовою з братами дати відпочинок розумові і струдженому тілові».²¹⁹ Проте і тут слід дотримуватись ряду правил. Часом для рекреації для монахів є година після обідньої трапези. Момент цього післяобіднього відпочинку монахи проводять у спільнотному спілкуванні. У цій свobodній розмові повинна бути певна межа між тільки духовним напрямком бесіди та надто веселим та голосним спілкуванням. Жарти, які живляються під час цієї розмови, не повинні нести образливий характер, також не слід під час цих розмов розмовляти про тілесну поживу. Такі розмови повинні сприяти дружнім взаєминам між братами та спільній радості. В цю розмову ченці мають вносити частинку своєї радості, руйнуючим є приходити на цю бесіду з поганим настроєм та відсторонятися від спілкування з братами. Під час цієї розмови нищівним є створення окремих групок, потрібно кожному з братів приділити увагу та спілкуватися з усіма на рівні. Важливим є те, щоб ці розмови не вселяли духу сміхотворства, адже, «така схильність духа в дальшому розвитку виглядає так, що ця людина кпить собі з усього, тільки одне видається їй розумним – себе любити, про себе дбати, собі догоджувати, очевидно, маючи на увазі тіло, а не душу».²²⁰ Руйнівним для монашого духу також є критикування та осуд всіх і всього, що навколо відбувається. Духовні отці закликають «завзято проганяти від себе духа “критикування” у поведінці і у розмовах. Будьмо переконані, що брат, який дає волю пристрасті критикування і не бореться з нею, знищить в скорім часі своє покликання і покине монастир або (що для нього ще гірше) стане злим монахом».²²¹ Критика є тільки виправданою та навіть потрібною тоді, коли є дійсний гріх, і вона спрямована на його викорінення. Критика чи заувага до вчинків брата повинна бути сказана йому у вічі, або ж сказана ігуменові чи оголошена на капітулі.

У Наших Звичах гостро засуджуються прояви цікавості монаха до всього, що навколо нього відбувається. Автори стверджують, що «цікавість – це один з більших ворогів внутрішнього духовного життя, яким повинен жити

²¹⁹ *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 12.

²²⁰ Там само, 57.

²²¹ Там само, 59.

монах. Тому поборюймо цікавість в наших серцях і в нашій зовнішній поведінці, бо якою стравою кормимо нашу душу, таким буде її здоров'я і такі будуть її сили». ²²² Ця звичка розсіює увагу монаха на різного роду минулі речі. Не годиться монаху розглядатися навколо себе чи то в церкві на молитві, чи на вулиці спостерігати за всім, що відбувається, чи розпитувати та слухати розмови інших з цікавістю. ²²³

Ще однією важливою рисою постави монаха є скромність. «У нашому житті стараймося з любов'ю, щоб про нас і про нашу працю ніхто не знав, щоби нас за ніщо мали. Ніколи не показуймо перед світом, немов би ми були якимись визначними, чи мудрими, чи святими, чи впливовими людьми. Будьмо завжди самі собою, маленькими і простенькими Божими слугами». ²²⁴ Духовні отці в «Наших звичаях» навчають, що «з покірної схильності нашого серця випливає досконала простота і щирість цілої нашої поведінки, бо нічого і ні перед ким не вдаємо, завжди є самі собою, з чого випливає і чемність і услужність для всіх, бо вважаємо себе слугами інших». ²²⁵ Бачимо, що скромність є тою рисою, яка дозволяє монаху бути відкритим на дію Бога в його житті. Ця риса дозволяє в правді служити Богу та людям.

Перебуваючи вдома, монах повинен бути взірцем для своїх рідних та приятелів. Серед своїх ближніх монах має всім своїм єством нести духовну користь для них, свідчити словом і своєю поставою про Христа та Його науку. Чернець повинен ревно дбати про молитву, звершуючи своє молитовне правило та беручи участь у Літургії і прийнятті Причастя. ²²⁶

Важливо є зазначити, що дотримання монашої постави не повинно бути зорієнтоване лише на те, щоб комусь сподобатись чи показатися добрим. Дотримання правил повинно йти з глибини серця. «Монаша чемність не має бути тільки зовнішня: у приязнім виразі обличчя, у чемних словах, у ввічливій поведінці супроти інших, але вона повинна йти з глибини нашої душі,

²²² *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 14.

²²³ Пор. Там само, 14-16.

²²⁴ Там само, 9.

²²⁵ Там само, 10.

²²⁶ Пор. Там само, 68.

починатися від того, що називаємо “ніжністю” у почуваннях супроти ближнього». ²²⁷ Все життя монаха повинно бути спрямоване на щиросердечне служіння Богу та людям.

Монах має бути відкритим до людей, старатися з любов’ю послужити їм, та проводити їх на дорозі життя. Отець Климентій у посланні до монастирів на Поліссі закликає братів: «не треба людей відганяти, но по можності, знаходити для них час, і добре слово, і раду, і поміч, бо тим сповняє монастир та монахи вповняють заповідь Христову любові до ближнього». ²²⁸ Великим виявом любові до своїх ближніх є опіка над потребуючими. В Наших Звичаях духовні наставники закликають братів до щедрості та милосердя, якими має бути сповнене серце монаха. «Убогий не сміє ніколи відійти голодний від фірти наших монастирів. Браття кухарі мають отже право і без окремого позволення, коли лише довідаються, що якийсь голодний убогий або подорожній стоїть при фірті». ²²⁹ Прикладом у цьому був сам Климентій Шептицький, про що свідчить у своїх спогадах схимонах Єротей. ²³⁰

Отож, впродовж свого духовного подвигу монах повинен виховувати в собі такі риси, які б відповідали монашій поставі, були любими Богу та взірцевими для людей. Цьому в монастирі сприяє духовний провід та приклад настоятелів.

²²⁷ *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 76.

²²⁸ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Послання отця Климентія ігумена свято-успенської лаври в Уневі, для монастирів на Поліссі» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 41.

²²⁹ *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 54.

²³⁰ «Спогади схимонаха Єротей», с. 48. «Пам’ятаю ще такий випадок. Було це одного разу, на Великдень. Закінчилась утрєня. По утрєні була завжди тиха Служба Божа, тільки для монахів, а о 10-ій годині була вже торжественна Служба Божа для людей. Тоді брат кухар приготував для всіх порції свяченого, які розміщувались на столах у їдальні. Однакова порція належала кожному монахові включно з Архимандритом. Кожний з братів після Служби Божої ішов у їдальню, сідав на своє місце, де вже перед тим на столі лежала приготована порція і споживав її. Така сама порція очікувала і о. Архимандрита Климентія, і ось, після закінчення Служби Божої, виходимо ми із Церкви, а біля воріт стоять два старенькі дідусі. Архимандрит, нічого не кажучи, пішов до їдальні, взяв шматок паперу, загорнув свого порцію, виніс з їдальні і віддав дідусям. А на наші запитливі погляд, якимось ніби винувато усміхнувшись, сказав: “Трошки я дав стареньким, нехай вони також покуштують свяченого”. Звичайно, що брат-кухар дав о. Климентію знову порцію, і він з усіма братами і отцями уже сів за стіл».

3.3 Духовний провід в монастирі. Постать ігумена та настоятелів.

Опираючись на Типікон Унівської Лаври та послання Климентія Шептицького, можемо розгледіти ряд якостей, якими повинні відзначатися ігумен та настоятелі монастирів.

В першу чергу ігумен є тим, який повинен зберігати дотримання Уставу в монастирях, дбати за духовне зростання монашої родини та бути взірцем чеснотливого життя. Він повинен пам'ятати, «що його становище є духовним, а він не є ані військовим полководцем, ні шефом в уряді, ні директором якогось великого господарського підприємства, а підчинені йому браття – це ані солдати, ані урядовці, ані робітники; він поставлений Богом, як батько духовної родини, а браття – це його духовні діти».²³¹ Щодо прийняття важливих рішень ігумен повинен бути виваженим та завжди радитись з іншим настоятелями. Ігумен повинен з рівністю та справедливістю ставитись до своїх підопічних, не підлещуватися, намагаючись заробити в них популярності та любові. Ігумен не повинен наказувати чи зобов'язувати братів, а з любов'ю та прощенням ставитись до кожного з них. Суворість він повинен проявляти лише тоді, коли вже усі інші методи вичерпано. Ігумен має «по-батьківськи утверджувати немічних братів в монашій житті не палицею гніву і биття, але словами спокійного поучення та взором свого власного життя і [твоїм] терпеливим ношенням їхніх немочей».²³² В монастирі, в якому він звершує свій монаший подвиг, ігумен повинен мати раз на тиждень духовну науку для братії. Ігумен також має дбати за інші монаші обителі, провідувати та духовно провадити їх.²³³

До обов'язків ігумена також належить приймання кандидатів в монахи та вирішення їхньої подальшої долі. «Ігумен повинен з кожним братом зокрема поговорити на самоті, щоб пізнати його потреби. Особливу дбайливість про духовний поступ хай проявляє до тих, що починають монаше життя. Ігумен є

²³¹ Типікон, 33.

²³² К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому ігуменові» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 119.

²³³ Пор. Типікон, 30-36.

першим і головним духовним батьком і веде усіх монахів. Він повинен завжди про це пам'ятати і відповідно до цього діяти». ²³⁴

У настановах ігуменові, Отець Климентій каже, що ігумен повинен бути правдивим пастирем та люблячим батьком для своїх підопічних. Тут йдеться не тільки про монахів, а й про людей, які працюють при монастирі, ігумен повинен дбати про їхній духовний ріст та життя Тайнами. ²³⁵

Климентій Шептицький закликає настоятелів в першу чергу вимогливо ставитись до себе самих та ревно виконувати свої обов'язки. «Самі настоятелі в даванні приказів зв'язані є і правилами монашої аскези, й Уставом та Звичаями – мають їх слухати, а приказувати мають лиш те, чого вимагає і добро загалу, й добро кожної душі зосібна, а якраз таке виконання своєї влади – у великій мірі обтяжує їх совість». ²³⁶ Також це відображають його слова з послання «До всіх монастирів й домів, що в них живуть наші браття іноки по студійському уставу», де він картає себе за свої недосконалості, тим самим показуючи наскільки відважнішим повинно бути служіння настоятеля.

Починаючи суд від себе мушу сказати, й Ви самі це найкраще знаєте, що передусім мені, Вашому Ігуменові, далеко – далеко, аж лячно так далеко, від зразку доброго Ігумена. Нераз важким закидом совісти паде на моє серце наче переконання, що це за мої гріхи, за мої занедбання, за моє зле сповнювання обов'язків монаха, священника, настоятеля, Бог гнівається і карає якраз тим, що не маємо досить добрих священників і настоятелів, що раз-в-раз наші зусилля в цьому напрямі кінчаються невдачею, упокоренням всіх нас, загальною неміччю. ²³⁷

Окрім ігумена, в монастирі за духовний зріст монашої родини також є відповідальні наставник новиків та старці. Наставник новиків «випробовує їхнє покликання, призвичаюючи їх перш за все до послуху, щоб довести їх до покори, прищепити, підтримати і побільшити ревність у молитві, пильність у праці, духа порядку і дисципліни в усьому. Він допомагає їм осягнути взаємну

²³⁴ Типікон, 35.

²³⁵ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому ігуменові», с. 119-120.

²³⁶ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ієусі Христі» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 85.

²³⁷ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх монастирів й домів, що в них живуть наші браття іноки по студійському уставу» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 72.

надприродну любов та братню згоду».²³⁸ Наставник новиків та архаріїв²³⁹ має виконувати наступні функції: проводити конференції на аскетичні теми, навчати новиків уставу та монаших правил, щомісяця проводити духовну розмову з кожним новиком та архарієм, читати і пояснювати Святе Письмо та твори Святих отців і в цілому наглядати за монашим вихованням. Девтер займався зовнішнім вихованням новиків та архаріїв, дбав про їхнє здоров'я та побут.²⁴⁰

Щодо уряду старця, то його міг виконувати лише монах, який сам вів досконале монаше життя та мав певний вік. Під опікою такого старця могло бути від одного до чотирьох архаріїв. Кожному старцеві обдуманно давали духовних учнів «відповідно до індивідуальності кожного, так як посилаємо хворих до лікарів-спеціалістів, відповідно до хвороби, на яку терпить, так само і в тім випадку новика, що має наприклад нахил до гордості – треба віддати в руки монаха, що відзначається покорюю».²⁴¹ Перед тим як духовно супроводжувати новиків, старець мав пройти певні приготування, які полягали в читанні аскетичних творів, щотижневих нарадах старців, де вони ділились своїм досвідом, та слуханні конференцій на тему духовного провуду від ігумена.²⁴² Тут ми можемо помітити давню монашу традицію, де зрілий і досвідчений монах ділиться своїм духовним досвідом з початківцями.

Словами прохання про повагу та довіру звертається отець Климентій до братів. «А ви, чесні браття, повинні Ігуменові свому належну честь віддавати і повинуватися в Господі, як діти свому батькові, як ученики свому вчителеві, як вівці пастиреві, без ніякого противоріччя і спротиву. Браття, підчиняйтесь вашим ігуменам, і коріться їм, бо ті клопочаться за ваші душі».²⁴³ Також у свому посланні «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по

²³⁸ Типікон, 130.

²³⁹ Архіарії – чернечий ступінь, який отримує новик- послушник відбувши першу шестимісячну пробу.

²⁴⁰ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Посліднє слово» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 95-96.

²⁴¹ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Посліднє слово», с. 96-97.

²⁴² Пор. Там само, 96.

²⁴³ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому ігуменові», с. 120.

студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», звертає увагу на стосунки між настоятелями та братами. Отець-ігумен тут вказує на дотриманням Уставу, який зберігає цілісність монашої спільноти.

Якщо дух цього Уставу не стане “тілом” у нашому житті, якщо й знання його підчинення його приписам не ввійде в кров і кости нас усіх, якщо не буде вірно й щодня, і в малих і в великих річах, виконуваний послух, не лиш супроти місцевих настоятелів, але й самих настоятелів та всіх іноків супроти ігумена, який хоч з віддалі, має кермувати цілістю – якщо би не дай Боже, не мало так бути, тоді й кожного з нас монахів і нашу Студійську родину чекає та доля: вихор подій розвіє, розжене нас із лица землі, так що й сліду по нас не буде.²⁴⁴

Отже, наставники разом з братами повинні творити одну родину, яка стоячи на фундаменті любові, довіри, служіння одні одним протистоїть життєвим бурям та прямує до своєї мети.

3.4 Монаші обіти убожества, послуху та чистоти, як дороговкази на дорозі святості.

Провадячи своїх духовних учнів на дорозі до святості, Климентій Шептицький закликає їх до ревного дотримання обітів.

Першою умовою для духовного зросту монаха є дотримання обіту убожества. Адже «коли монах, що свою душу одягнув в обіт убожества, тільки про те й думає і того хоче та жадає, щоби мати все, що тілові потрібне, якнайбільше та в якнайкращій якості – такий монах воняє поганим запахом облуди й фарисейства, а зі себе робить комічну фігуру комедіянта».²⁴⁵ Щоб цього уникнути духовний наставник подає випадки з чернечого життя, в яких монах може попасти в тенета спокуси та відхилитися від даної ним обіцянки Богу. Першим є випадок, коли монах з різних причин отримує дарунок та залишає його собі. В цьому Климентій бачить чітке порушення обіту убожества, адже все в монастирі є для спільного користування, і лише з дозволу

²⁴⁴ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», с. 87.

²⁴⁵ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх отців і братів іноків, що живуть по наших обителях по студійському уставу» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 70

настоятеля можна залишити в себе цей дарунок. Також ігумен наказує братам при переселенні в інший монастир не забирати з собою речей, які вони отримали раніше. Тільки речі приписані правилом можна забирати з собою в іншу обитель. Наступним є той випадок, коли монах, який має той чи інший уряд, користує з нього та має вигоду тільки для себе. «Не вільно ніякому монахові, отже ігуменові й настоятелеві, орудувати монастирським майном так, немовби це була їхня власність. До того – в першій мірі силою обіту – не мають права».²⁴⁶ Ще одним випадком в якому порушується обіт убожества – це коли монах розпоряджається продуктом своєї праці: продає і отримані гроші бере собі, чи просто дарує комусь, аби здобути приязнь. Адже, «ані праця, ані час, ані знання і спосібности монаха – не належать до нього так, щоби він міг ними свобідно розпоряджати немов своєю власністю».²⁴⁷ Це лише можна зробити з дозволу настоятеля. Також отець Климентій наголошує, що ніхто з братів не повинен вказувати настоятелю, як той має розпоряджатися заробленими монахом грошима.²⁴⁸

Климентій Шептицький не опирається лише на зовнішній практиці обіту убожества, а й розглядає його як чесноту. Він наводить приклади і просить монахів розглянути своє монаше життя через призму цих прикладів і постанов. Розглядаючи убожество як чесноту, ігумен також подає характерні ознаки людини, яка сповнилася цією чеснотою. Цими ознаками є пошанування особистих та монастирських речей, раціональне використання часу, перебування у стриманості та обмеженні власних потреб. Климентій вважає нищівними для обіту убожества випадки, коли брати в монастирі більше дбають за тілесну поживу ніж за поживу духовну та монаший дух.²⁴⁹

Другою умовою для зростання є дотримання обіту послуху. Адже в прийнятті схими монах обіцяє дотримуватись усіх правил монашого життя та з послухом ставитись до настоятелів і братів. Климентій Шептицький зазначає, що прикладом досконалого послуху є Ісус Христос. «Життя Ісуса Христа – це

²⁴⁶ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх отців і братів іноків, що живуть по наших обителях по студійському уставу», с. 66.

²⁴⁷ Там само, с. 66.

²⁴⁸ Пор. Там само, с. 63-67.

²⁴⁹ Пор. Там само, с. 68-70.

не було лише пасмо відокремлених актів послуху, це був один безустанний послух. [...] Ісус Христос прийшов на цей світ вирятувати людськість із проклятих наслідків непослуху – саме через найсовершенніший послух».²⁵⁰ В посланні «До всіх монастирів й домів, що в них живуть наші браття інокі по студійському уставу», ігумен закликає братів до ревного практикування послуху в усіх аспектах монашого життя. «Практикуйте послух, щоб він щораз ставався багатший змістом, щоб входив і в найменші подробиці щоденного життя та й найбільшими щоб кермував. Практикуйте так, щоб цей послух був охотним, скорим, сліпим, повним, постійним так, щоб ставався щораз то подібнішим до Христового послуху».²⁵¹ Цими словами отець-ігумен радить вказує правдиву дорогу, яка допоможе втримуватись у послузі.²⁵²

Климентій вважає послух «найкоротшою і найпростішою дорогою до скорого й великого збагачення свого життя у добрі діла, що мають силу заслуги на щасливу вічність. Це найобильніша копальня духовного золота, бо в усім, що зробимо з послуху – сповняємо Божу Волю».²⁵³ Щоб легше можна було прямувати дорогою послуху та розкрити глибинний зміст послуху в житті ченця, Ігумен пише про іспит совісті щодо послуху, де наводить питання: чи надаю уваги послуху? Чи стараюсь дотримуватись внутрішнього порядку монастиря та усіх правил? Чи виходить послух з глибини душі і є для сповнення Божої Волі, чи просто він є корисливим чи зі страху? Чи виконую тільки те, що мені до вподоби? Чи осуджую різні постанови і зарядження? Чи ставлюсь до послуху як до чогось прикрого і обмежуючого. Чи виконую формально, чи молюся про Божу допомогу у плеканні послуху?²⁵⁴ Роздумуючи

²⁵⁰ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», с. 77.

²⁵¹ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх отців і братів іноків, що живуть по наших обителях по студійському уставу», с. 73.

²⁵² Пор. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», с. 76-77.

²⁵³ Там само, с. 78.

²⁵⁴ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», с. 82-85.

в своєму серці над цими питаннями, монах може побачити рівень свого духовного стану.

Важливим є те, що послух це не лише щось зовнішнє, виконання тих чи інших обов'язків, які з волі настоятеля виконує монах. Послух – це щось глибше, він повинен виходити з глибини душі монаха. «В обсяг послуху має бути втягнене не лише те, що чоловік назовні робить, але й те, що й говорить, що думає. Послух лиш у зовнішніх ділах, якому не товаришить послушне розположення душі, якому перечуть слова – є чимось і бездушним, мертвою буквою і перед Богом чимось маловартісним».²⁵⁵ З цих слів ми можемо побачити, як глибоко-духовно отець Климентій переживає тему послуху, з якою величчю і святістю ставиться до послуху і надає йому великої уваги в духовному зростанні монаха.

Ще одним важливим аспектом послуху, за словами Климентія Шептицького, є його здатність творити єдність в спільноті, послух наче є тим фундаментом, на якому будуються стосунки в монашій родині. «Послухом і лише послухом – “грумада” стає “великим чоловіком” – одної думки, одної волі. Така чернеча громада може довершити великих річей для Христового Царства. Така громада перетриває і найтяжчі хуртовини».²⁵⁶ Саме через практику послуху ми здобуваємо чесноту покори. «Послух є родителем і кормителем покори – а покора, що молиться, стягає на наше життя і всі його діла Божу благодать, що без Неї не може бути ніякого тривалого і правдивого успіху».²⁵⁷ Через покору монаша родина здобуває успіху в духовному житті та плеканні єдності. «Коли покора буде царити в серцях всіх, коли вона буде царити послухом у підопічних, коли вона буде царити в настоятелів – пересвідченням, що він лиш є головним слугою всіх».²⁵⁸ Духовний батько

²⁵⁵ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх єромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», 82.

²⁵⁶ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх манастирів й домів, що в них живуть наші браття інокі по студійському уставу», с. 73.

²⁵⁷ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх єромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», с. 76.

²⁵⁸ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по студійському уставу живуть в Уневі та по інших домах», с. 61.

наголошує на глибинній покорі в монашій спільноті та розумінні її правдивої сутності як збоку послушників, так і збоку настоятелів.

Наголошуючи на важливості і силі убожества та послуху, отець Климентій просить молитись, аби випросити в Бога для монастирської родини ці чесноти. «Гаряче прошу всіх ОО. єромонахів, щоби завжди жертвували як друге намірення свої св. Служби Божі, щоби випросити для нас усіх у Всевишнього духа убожества й послуху, а всіх дорогих братів прошу, щоби й вони всі лучилися із тим наміренням і гарячо про те Бога просили».²⁵⁹

Убожество та послух, на думку Климентія Шептицького, є тим духовним ліком проти гордості, яка смертельно руйнує монашу спільноту. Звертаючись до братів, духовний наставник Климентій застерігає від руйнуючої дії гордості, яка присутня в монашій спільноті. «Гордість – це той нещасний квас, що розкладає християнську засаду суспільного ладу: “одно серце й душа одна” – а заступає принципом анархії: “що голова то розум, що людина то інша ціль і інша дорога, що нею іде”».²⁶⁰ Найкращим ліком від гордості Климентій Шептицький вважає убожество і послух, з яких випливає покора. «Покора (а вона якраз найбільш пливе з жерела убожества і послуху) буде лучити всіх в одно.[...] Покірне забуття про себе стягає на кожного й на всіх Божу ласку й вінчає їхні праці успіхом».²⁶¹

У посланні до монастирів на Поліссі отець Климентій закликає братів до плекання чесноти покори та постійного тривання у ній. «Стійте в простоті покори, яко послідні слуги Божі, тоді та простота Вам допоможе легенько перейти через всі труднощі обставин і життя, і жодної шкоди не понесете.[...] Покора не лиш Богу робить нас милими, але й серця людські нам відчиняє».²⁶² Саме постійне перебування в покорі є тою силою, завдяки якій можна з легкістю перейти через життєві випробування.

²⁵⁹ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Всіх єромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі», с. 88.

²⁶⁰ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх отців і братів іноків, що живуть по наших обителях по студійському уставу», с. 62.

²⁶¹ Там само, с. 62.

²⁶² К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Послання отця Климентія ігумена свято-успенської лаври в Уневі, для монастирів на Поліссі», с. 36.

З повчань отця-ігумена Климентія можна сказати, що убожество та послух є тими основами, на яких будується все монаше життя. Адже, «за послухом й убожеством прийде всеціло й чистота і молитва, скріпиться віра в Бога, зросте надія на Нього, розгориться любов до Бога й ближніх».²⁶³ Дотримання цих обітів несе за собою й усі інші благодаті, які потрібні у монашому подвигу.

Одним з монаших обітів є також обіт чистоти. У своєму посланні «Слово до братів», отець Климентій стверджує, що «гріх нечистоти із всіх гріхів найбільше противиться ангельському образу нашого монашого життя. Через нього тіло бере душу під ноги, відбирає її смак до духовних вправ, відчужує від молитви, і врешті людям, що піддалися тому порокові, він відбирає віру в Бога».²⁶⁴ Остерігаючи братів від гріха нечистоти, Климентій Шептицький радить з усіх сил полюбити чистоту, при перших проявах відразу відкидати і втікати від цього гріха, пам'ятати про умиртвлення тіла та перебувати в постійній молитві.²⁶⁵ Це також підкреслює 345 стаття Великого Типікону, яка каже наступне: «монахи нехай не занедбують постійного змагання за чесноту чистого життя через умиртвлення тіла і покуту, через строгість і твердість у відношенні до себе, а перш за все через молитву та з'єднання з Богом».²⁶⁶ Бачимо, що саме перебування в постійному спілкуванні з Богом оберігає від нечистих поривів та дає сил для боротьби.

Щоб застерегти від цього гріха Типікон також подає зовнішні правила, які допомагають зберегтися від гріха нечистоти. Одним з таких правил є заборона жінкам входити на територію монастиря. Чоловікам є дозволено лише з належних причин. Наступним правилом є те, що монах, виходячи з монастиря для вирішення різного роду справ, не повинен виходити сам, а в супроводі співбрата, також розмовляти з жінками монах повинен у присутності співбрата. Щодо монашого погляду, то він повинен бути завжди стриманим та скромним.

²⁶³ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх манастирів й домів, що в них наші браття іноки по студійському уставу», с. 75.

²⁶⁴ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Слово до братів» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 52.

²⁶⁵ Пор. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Слово до братів», с. 52.

²⁶⁶ Типікон, 82.

Правило дотику забороняє монаху доторкатися до іншої людини, за виключенням опіки над хворим чи загальноприйнятими вітань. Особливо обережність потрібно проявляти у спілкуванні з монахинями, не слід монахам трапезувати разом з монахинями та розводити пусті балачки. Ієромонах, який сповняє своє служіння в жіночому монастирі, має завжди пам'ятати про свою ціль перебування там, якою є виконання духовних функцій.²⁶⁷

Отець Климентій, розуміючи усі небезпеки, які несе за собою недотримання обіту чистоти, подає ряд настанов та правил, які забезпечують перебування у чистоті. Духовний наставник закликає до умиротворення тіла та постійного чування у молитві.

3.5 Роль молитви у житті монаха

У своєму посланні до монастирів на Поліссі ігумен Климентій розкриває всю важливість молитви в монашому житті. Звертаючись до братів, духовний отець каже: «наряд потребує знов там бачити людей, що моляться, що на те живуть, щоби Бога шукати та з Ним у молитві перебувати. Тому, пам'ятайте, не тому ідете, щоби там господарити, або ремеслом заробляти, або ремеслом інших вчити, а, перед усім, щоби приміром власного та спільного життя людей до Бога потягнути».²⁶⁸ Цими словами отець Климентій вказує на велику потребу людей молитви, які були б взірцями та провідниками народу. «Монастир – це дім неустанної молитви у Святому Дусі. Його мешканці, як представники Церкви, що бореться на землі, єднаються з прославленою Церквою у небі, та з ангелами величають Трисвятого Бога».²⁶⁹

Визначну роль отець Климентій надає спільній молитві монашого Правила. Чіткі вказівки щодо молитовного правила монахів студійського уставу ми знаходимо у Великому Типіконі. У 298 статті зазначається, що спільне Церковне правило для монахів є “Божим ділом”, про красу і величність

²⁶⁷ Типікон, 81-83.

²⁶⁸ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Послання отця Климентія ігумена свято-успенської лаври в Уневі, для монастирів на Поліссі», с. 35.

²⁶⁹ Типікон, 67-68.

якого вони повинні ревно дбати. «Цю Церковну Літургічну молитву повинні наші браття уважати завжди найціннішим видом спільної молитви, повинні нею дійсно підносити свої душі до Бога, повинні нею кормити себе духовно і з неї зробити основу цілого свого внутрішнього життя»²⁷⁰. Кожен з монахів монастиря повинен брати участь у цілому Церковному Правилі, винятком може бути лише виконання в той час монастирських обов'язків, в такому разі монах повинен бути лиш присутнім на молитві Правила в той час, коли немає обов'язків. Спільне Церковне правило може бути замінене правилом святого Пахомія чи правилом Дванадцяти псалмів²⁷¹ для братів, які, виходячи з своїх обов'язків, не можуть бути присутні на ньому. Також ігумен може призначити «келійне правило»²⁷² для братів, які не мають змоги брати участь в жодному з спільних молитовних Правил. Обов'язком настоятелів монастирів є укласти таки розпорядок дня, щоб кожен монах мав можливість брати якнайповнішу участь у спільнотних богослужіннях.²⁷³

Важливо є розуміти, що «Великий Типікон окреслює лише загальні правила, властиві монашому духові і традиціям східного чернецтва. Типікони ж кожного дому, які затверджує ігумен, мають бути доповненням, уточненням цього Типікону».²⁷⁴ Тому кожен з настоятелів монастирів може укласти свій розпорядок, який би підходив для окремого монастиря.

Духовний батько закликає настоятелів монастирів бути взірцями молитовного життя для своїх послухників. «На спільних відправах Церковного Правила обов'язані все бути присутніми настоятелі[...] Мають вони так

²⁷⁰ Типікон, 68.

²⁷¹ Там само, 223. Згадуючи про правило Дванадцяти псалмів Климентій Шептицький 123 приміткою посилається на Конституції Святого Касіяна. Це Богослужіння полягало у читанні дванадцяти псалмів між якими також читалися коліноприклонні молитви. «Після кожного Псалма монахи, стоячи, тихо молились, не поспішаючи протягом довшого часу. Після Псалмів було читання спершу Старого, потім Нового Завіту. Після цього всі разом падали на коліна з поклонами до землі, щоб вітати Найвищого, та встали всі водночас зі своїм Ігуменомі, стоячи з піднятими руками, заглиблювалися в молитву».

²⁷² Щодо келійного правила то Климентій Шептицький у 124 примітці посилається на «Келійне правило» яке подане у Конституціях Студитів патріарха Олексія.

²⁷³ Пор. Типікон, 65-69.

²⁷⁴ С. ДМИТРУХ, *Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу*, Львів: Свічадо, 2002, 21

упорядкувати всі свої прочі заняття, щоб нормально могли бути присутніми на всіх частих спільного Церковного правила».²⁷⁵

Цікавим є те, що прямуючи до церкви та з церкви, брати йдуть згідно з встановленим порядком. Не годиться запізнюватись та шумно поводитись на молитві. Також отець Климентій звертає увагу на поставу тіла на молитві, закликає стояти рівно та не спиратися.²⁷⁶

На молитві монах має бути спокійним та зосередженим, не відволікаючись на різного роду подразники. Духовні отці у «*Наших Звичах*» подають ряд порад для того, щоб залишатись уважним на молитві. В першу чергу потрібно просити в Бога про ласку молитви. Другою порадою є сконцентрованість на особі, до якої спрямована молитва. Третя порада – це молитовне намірення.²⁷⁷

Цілий день монаха повинен бути сповнений молитвою. Духовні провідники радять повсякчас перебувати в молитовному єднанні з Богом. «Під час вмивання і одягання займаймо наш ум молитвою, бо це найвідповідніший час прийняти добрі постанови на цілий день і жертвувати Богові все: думки, слова, молитву, працю, радість і труднощі і все інше. Того першого ранкового з'єднання з Богом, ще в нашій келії ніколи не занедбуймо».²⁷⁸ Климентій Шептицький зазначає, що в кожен із моментів щоденного життя, монах повинен бути воз'єднаний з Господом Богом. «Ми маємо нашу працю, наші заняття, навіть наші тілесні підсилення і відпочинок робити молитвою. Най не буде в нашому житті ані хвилинки, ані одного удару серця, який би вдарив не для Бога».²⁷⁹

Ієромонах Севастіян Дмитрух у своїй книзі «Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу» звертає увагу на ще одну молитовну традицію в студійських монастирях – це

²⁷⁵ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по студійському уставу живуть в Уневі та по інших домах», с. 59.

²⁷⁶ Пор. Типікон, 69-70.

²⁷⁷ *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 40-43.

²⁷⁸ Там само, 26.

²⁷⁹ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Під Новий рік» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014, с. 43.

посіщення Найсвятіших Дарів. У 312 статті Типікону монахам рекомендується посіщати Найсвятіші Дари. «Джерелом, осередком і ціллю наших молитов є з'єднання нашої душі з Ісусом, [...] монахи нехай стараються з допомогою частих, хоч і коротких відвідин Найсвятіших Тайн та через постійне їх обожнювання швидким кроком наближатися до найвищої цілі їхнього покликання – бути з Ісусом».²⁸⁰ Отець Севастіян зауважує, що донедавна така практика ще існувала в студитських монастирях. Молитви для таких відвідин уклали самі брати Шептицькі, проте інколи монаша братія користувалась молитвами з латинської традиції.²⁸¹

Отож, бачимо, що у своїх творах Климентій Шептицький закликає монахів до постійного молитовного єднання з Богом. Особливу увагу він приділяє спільним молитовним практикам та взиває до їхнього пошанування та гідної постави під час їх звершення.

3.6 Праця як освячення особи монаха

У Типіконі щодо праці зазначено, що монах, виконуючи різного роду працю, повинен мати розуміння того, що він робить це для спільного добра, а не з якогось обов'язку. «Добрий, святий монах не тільки серцем і устами, але і доброю совісною працею молиться Богові, йому служить».²⁸² Всі ченці, незалежно від уряду який посідають чи віку, який провели в подвизі, повинні виконувати працю при монастирі. «Праця монаха тим відрізняється від праці світської людини, що вона не вбрана з власної волі, а прийнята та виконувана з послуху».²⁸³ Настоятелі мають обов'язок подбати, щоб кожен з ченців виконував ту працю, яка є відповідна йому «щодо сили, здоров'я, здібностей і духовного і духовного поступу».²⁸⁴ Важливим є те, що кожен монах розпочинає та завершує «Господньою молитвою та словами 89 Псалма: “І ласка Господа Бога нашого буде над нами, і стверди діло рук наших, стверди

²⁸⁰ Типікон, 73.

²⁸¹ Пор. С. ДМИТРУХ, *Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу*, 76.

²⁸² *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 29.

²⁸³ Типікон, 76

²⁸⁴ Там само.

його – діло рук наших!”. Також під час роботи монахи повинні зберігати мовчання, або спільнотно молитися чи розважати над духовними повчаннями старших братів.²⁸⁵

В Наших Звичаях духовні наставники говорять про працю, як молитву: «монаша праця має ставатися чимраз більше молитвою, і то щораз досконалішою, тому при праці треба заховувати мовчання і якнайчастіше відмовляти добрий намір: “Це все, що роблю – це для Тебе Боже», “Все роблю на Твою славу”, “Все роблю з любові до Тебе”, бо тоді наша праця підноситиме нашу душу до Бога».²⁸⁶ В свою чергу лінивство є тим, що руйнує монаше покликання. «Неробство і лінивство – це найбільші вороги духовного життя. Брати, що не через слабке здоров’я або недугу, але через ледачість і лінюховання стали нездатними до праці та не стараються змінитись і стати корисними членами монашої родини, кладуть під сумнів своє покликання».²⁸⁷ Щоденна праця повинна викорінювати з душі монаха потяги до лінивства та марної втрати часу.

У своїй конференції під Новий рік отець ігумен Климентій застерігає монахів не марнувати свого часу в монастирі, а проводити його з користю. «Дуже вважаймо на то: як ми проводимо ті дорогі години, дні, тижні в монастирі. Біймося дуже, щоб їх не змарнувати. Коли змарнуємо їх – змарнуємо ціле своє життя. Не знаю, чи є щось страшніше, щось огидніше, щось болючіше – як оглядати своє змарноване життя».²⁸⁸ Він каже, що монаше життя може бути змарноване через безмістовну працю, коли, беручи багато на себе обов’язків, монах в результаті не робить нічого корисного. Всі наші зусилля мають бути поєднані одною ідеєю та духом. В своїх словах ігумен Климентій вказує на грізного ворога нашого життя, яким є безмисльність, тобто коли ми виконуємо щось не обдумавши, без мисли, яка б мала єднати всі наші діяння. Також отець Климентій вказує на ще одного ворога монашого життя, яким є

²⁸⁵ Пор. Типікон, 75-76.

²⁸⁶ *Наші Звичай. Звичай монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 31.

²⁸⁷ Типікон, 35.

²⁸⁸ К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Під Новий рік», 42.

знеохота.²⁸⁹ «З безмисльністю завжди йде в парі знеохота, невдоволення із себе, із братів, із світа, і взагалі зі всього. Тоді то будяться різні покуси проти покликання».²⁹⁰ Климентій каже, що для того, щоб побороти цих ворогів, потрібно перебувати в постійному пошуку Бога, як це роблять ангели та святі. «Небесні сили і святі через цілу вічність лиш то мають до діла, що безнастанно шукають Бога. В тому міститься ціле їхнє найбільше щастя. Вони в Ньому щохвилини, щосекунди знаходять щоразу то нові досконалості, щоразу то нову і нову славу, і то їх безмірно тішить. Ми маємо бути такими ж ангелами на землі. Коли будемо шукати у всьому виключно Бога – не підуть намарно ці дорогі наші монаші літа».²⁹¹

Саме «часте спрямування нашої думки під час праці до Бога, буде робити її старанною і доброю, а намір приподобатися Богові стане поволі тою дійсною силою, яка буде керувати цілим нашим життям».²⁹² У творах Климентія Шептицького праця виступає як момент поборювання лінивства та освячення особи.

Роблячи підсумки цього розділу, можемо ствердно сказати, що у своїх творах Климентій Шептицький особливу увагу акцентує на кінцеву ціль монашого життя – святості. Твори Климентія Шептицького немовби провадить монахів цією дорогою до вічного блаженства, закликаючи до ревного дотримання монаших обітів, повсякчасної молитви та праці.

Ставлячи наголос на поставі монаха, духовний батько закликає братів постійно пам'ятати про присутність Бога у кожному моменті життя та свідчити своїм життям про радість перебування з Богом і в Бозі. У своїх творах Климентій Шептицький звертається до наставників, які несуть відповідальність за духовний зріст в монастирях та мають в першу чергу бути взірцями для братів.

²⁸⁹ Пор. К. ШЕПТИЦЬКИЙ, «Під Новий рік», 42-43.

²⁹⁰ Там само, 42.

²⁹¹ Там само, 43.

²⁹² *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, 31.

Також у своїх творах отець Климентій наголошує на сумлінному дотриманні монаших обітів, дає практичні поради, як не зійти з шляху їх збереження та показує негативні приклади недотримання обітів, що ведуть до втрати монашого покликання. Важливими елементами монашого життя є молитва та праця, які допомагають тривати в монашому подвизі, освячують все життя монаха та єднають його душу з Богом.

В творах Климентія Шептицького можна побачити гармонійне єднання всіх елементів монашого життя, які яскраво підкреслюють та взаємодоповнюють одне одного у дорозі до святості та осягненні вічного щастя.

ВИСНОВКИ

Важливість місії духовного батька полягає в його спостереженні за веденою ним особою, адже з сторони він може краще побачити, яких помилок допускається його духовний син та об'єктивно оцінити його духовний стан. Духовним провідником повинна бути людина, яка сама має досвід духовного життя. Саме до таких зрілих подвижників ще в ранній Церкві зверталися за духовним керівництвом. Перш ніж братися за духовну опіку наставник ознайомлювався з особою, випробовував її покликання, після чого вони уклали союз, згідно якого наставник ніс повну відповідальність за спасіння душі свого учня, в свою чергу учень вповні віддавався під його опіку. Такий союз будувався на цілковитій довірі та досконалому послуші.

Зародження духовного отцівства є нероздільно пов'язане із зародженням чернечого життя. Монаше життя зародилось на Сході, його батьком вважають Антонія Великого, який був для багатьох духовним провідником та наставником. Біля нього збиралися юрми народу, чекаючи духовної поради.

Ще однією постаттю, яка мала великий вплив на розвиток духовного батьківства, є преподобний Пахомій. Він є засновником кеновійного способу життя. Пахомій вибудовує цілу монастирську систему та пише устав для того, щоб духовно провадити початківців в аскетичному житті. Пахомій як духовний батько пильно наглядав за повіреними йому дітьми та провадив їх у подвижництві. В Пахоміївських монастирях ми знаходимо таке поняття, як новіціат, який кожен мав пройти, аби стати готовим до монашого подвигу. Ще більший розвиток кеновійного способу життя ми знаходимо в монастирях Василя Великого. Важливу роль у своїх монастирях Василій відводив настоятелю спільноти, в стосунку до якого брати мали досконалий послух. Старці були радниками настоятеля та провідниками братів. Своє аскетичне богослов'я Василій Великий будував на заповідях любові, важливим вважав братню настанову.

Зі Сходу чернеча традиція переходить на Захід, де також приносить рясні плоди. Західні подвижники, духовно зростаючи біля східних отців, переносять

монашу традицію на Захід. Західні подвижники засновують численні монастирі, перебуваючи під наставництвом східних духовних отців. Вони стають духовними батьками для багатьох, заснують численні монастирі та провадять до святості. Прикладом цьому є преподобний Руфин, який переклав правило Василя Великого і Пахомія та використовував їх у своїх монастирях. Йоан Касіян створив цілу аскетичну систему, побудовану на східній традиції. Преподобний Венедикт у своєму Уставі поєднує ці дві монаші традиції, відповідає на всі питання монашого життя та дає практичні поради, хоч і в його монастирях були наставники, він був наставником для всіх. Західні подвижники систематизують східну монашу традицію та пишуть численні твори про духовне життя.

Кожен з цих подвижників, перш ніж стати духовним батьком, пройшов свій шлях духовного зросту, боротьбі з спокусами та зростання в Бозі.

Розглядаючи постать Климентія Шептицького, як духовного батька, у своїй праці я спершу звернув увагу на шлях його формування як особистості. Він зростав у знатній та заможній родині. Отримавши престижну освіту того часу, Казимир Шептицький активно будує політичну та юридичну кар'єру. Захищаючи права народу та часто не схвалюючи дії влади, Казимир покидає кар'єру та допомагає батькові у веденні родинного господарства. З часом, відгукуючись на Божий поклик, Казимир приймає рішення вступити в монастир.

Важливу роль у вихованні та формуванні покликання Казимира мала його мати Софія, яка, виховуючи, спостерігала за його порухами душі, остерігала від зла, прививала любов до Бога та людей. Піклуючись в першу чергу про душу сина, Софія Шептицька передала йому весь глибинний досвід свого духовного життя. Ще з дитинства мати бачила в своєму сині покликання до богопосвяченого життя. Про цю неустанну турботу за долю сина свідчать їхні листи. Мати до останніх своїх днів супроводжувала Казимира у його духовному становленні, розраджувала, давала настанови та поради.

Вплив на формування Казимира Шептицького мав також його батько Іван Канти Шептицький. В своїх синах батько плекав любов та вірність до власного роду. Будучи активним політичним та громадським діячем, граф Іван Шептицький і свого сина готував до такої ж діяльності.

За порадою брата митрополита Андрея Шептицького, Казимир проходить новіціат в бенедиктинському монастирі в Бойроні, де набирається досвіду монашого життя. Повернувшись до рідного обряду, Казимир продовжує свій монаший подвиг в монастирі студійського уставу в селі Камениці що в Боснії та приймає монаший постриг під іменем Климентій.

Важливим досвідом у формуванні Климентія Шептицького було навчання в колегії «Канісіанум» що в Інсбургу, де він навчався на богословських студіях та здобув докторський ступінь з теології.

В житті Климентія Шептицького ми можемо побачити, як Бог впродовж багатьох років підготовляв його, даючи певний досвід для майбутнього служіння в ролі духовного батька.

Бачачи велику потребу у відновленні східної монашої традиції, митрополит Андрей Шептицький залучає свого брата Климентія до проводу вже ним створених монастирів студійського уставу.

Свою діяльність як ігумена, Климентій розпочинає з монастиря на Скнилові, де займається реформуванням монашого життя. Після знищення під час військових дій Скнилівського монастиря ігумен Климентій разом з спільнотою переїздить у літню митрополичу резиденцію в село Унів, де розпочинає активну діяльність в розвитку монастиря.

В Уневі ігумен Климентій налагоджує економічно-господарську систему, яка забезпечує функціонування монастиря та його швидкий розвиток. В цьому Климентій Шептицький задіює всі свої здобуті навички під час навчання та адміністрування родинних маєтків.

Дбаючи насамперед про духовний провід в монастирі, ігумен Климентій переносить новіціат до Унева. Новіціат в унівській обителі був на зразок західних монастирів, де новиків в духовне життя впроваджував один зрілий

монах. Важливим для духовного зростання в житті монаха є устав. Ігумен Климентій разом з митрополитом Андреем пишуть тимчасовий Типікон, взоруючись на традицію бенедиктинських монастирів. Проте згодом брати пишуть Великий Типікон, в якому узгоджують всі аспекти монашого життя, базуючись на великій джерельній базі. Цей Типікон був фундаментальною працею братів Шептицьких. Важливим є зазначити, що цей монаший устав писався разом з братами монахами, які висловлювали поради на основі свого монашого життя.

З роками навколо матірнього монастиря розрослося багато монаших обителів в Україні та поза її межами. Кожен з монастирів мав свою харизму, при монастирях діяли сиротинці, бібліотеки, школи та духовні центри. Також були засновані жіночі монастирі, сестри студитки опікувалися дітьми та працювали в шпиталі. Ігумен Климентій як духовний батько часто відвідував монастирі та духовно скріплював братію та сестер.

З свідчень багатьох очевидців життя Климентія Шептицького, бачимо перед собою постать справжнього духовного батька, подвижника, досвідченого лікаря душ, провідника, аскета, наставника та взірць святого життя. В першу чергу ігумен потягав прикладом власного монашого життя, яке було сповнене молитви та покори. Отець Климентій сумлінно виконував свої обов'язки, працював на рівні з усіма братами, з вимогливістю ставився до себе, до братів з розумінням, любов'ю та лагідністю. Брати часто зверталися до ігумена за духовною порадою, кожного з них він вмів розрадити, підтримати та настановити на спасенну дорогу.

Окрім неустанної опіки над душами монахів, отець Климентій з великою турботою та щирим серцем опікувався людьми, які зверталися до нього про допомогу, потішав їх в горі та духовно супроводжував на їхній життєвій дорозі.

У нелегкі часи для нашої Церкви Климентій Шептицький проявив незламність духу та вірність своєму народу і Церкві, за що й потерпів ув'язнення та тягарі тюремного життя.

У своїх посланнях та монастирських документах ігумен Климентій Шептицький вказує на основну ціль монашого життя – святість. Він закликає братів та настоятелів до ревної боротьби за осягнення цієї цілі. Духовний батько наголошує на тому, що кожному варто застановитись до якої цілі він прямує, звершуючи свій монаший подвиг.

На дорозі до святості необхідним є дотримання монаших обітів: убожества, послуху та чистоти. У своїх повчаннях Климентій Шептицький розкриває великий зміст та сенс цих обітів. Ігумен вказує на всі небезпеки та наслідки, які за собою несе нехтування монашим обітами та подає практичні поради в їх дотриманні.

Особливу увагу в монашому житті отець Климентій надає молитві та праці. Вони є тими елементами життя, які зміцнюють, допомагають тривати в монашому подвизі та освячують душу монаха. Духовний наставник закликає ченців до безперервної молитви та сумлінної праці.

Звертаючи увагу на монашу поставу, Климентій зазначає, що вона повинна бути взірцевою для людей та випромінювати спокій і радість від перебування з Богом. Важливого значення у своїх творах Климентій Шептицький надає ролі ігумена та настоятелів монастиря. Він наводить ряд обов'язків та прав, які повинні виконувати та з яких повинні користати наставники в монастирі. Також він окреслює риси, які мають бути притаманні особі духовного провідника. Отець Климентій закликає їх завжди пам'ятати про те, що вони є духовними батьками для монахів та мають показувати їм гідний приклад життя.

В особі Климентія Шептицького нам вдалось побачити поєднання образу духовного отця та вмілого адміністратора та настоятеля монастиря.

Дана праця є одним з небагатьох досліджень не лише життя і діяльності Климентія Шептицького, але й східнохристиянського типу монашества характерного для древньої Київської митрополії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

Архівні документи:

1. АРХІВ СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ (АСУЛ), ф. 1: «Особи», спр. 2: «Архимандрит Климентій Шептицький».
2. АРХІВ СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ (АСУЛ), ф. 15: «Особи», спр. 2: «Архимандрит Климентій Шептицький».
3. АРХІВ СВЯТОУСПЕНСЬКОЇ УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ (АСУЛ), ф. 15: «Особи», спр. 28: «Архимандрит Климентій Шептицький».

Література:

1. АЛЕКСІЙЧУК Венедикт, *Настоятель як духовний отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита*, Львів: Свічадо 2009.
2. АММАН Альберт, *Ченці Студитського Устава*, Едмонтон: Алберта, 1955.
3. ВЕЛИКИЙ Василій, *Морально-аскетичні твори. Правила викладені ґрунтовно* / перекл. з давньогрецьк. Л. Звонська, Львів: Свічадо 2006.
4. ВИСОКІНСЬКИЙ, «Спогад» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.
5. ГУЗАР Любомир, «Вступне слово» // *КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ, Збірка творів* / упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
6. ДАЧКЕВИЧ Йосиф, *Святий Теодор, ісповідник, ігумен студитський, і монастирі студитського уставу в Україні*, Львів: Свічадо, 2006.
7. ДМИТРУХ Севастіан «Відновлення і духовність студитського чернецтва» // *Arystokrata ducha życie i dziedzictwo błogosławionego ojca Klemensa Szeptyckiego, (1869-1951)*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego 2018.
8. ДМИТРУХ Севастіан, *Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу*, Львів: Свічадо 2002.

9. ДОБРОТОЛЮБІЄ, *Того самого преподобного Касіяна до ігумена Леонтина про святих отців, що в скиту, і про розсудливість Слово, повне великої користи Т.2* / перекл. з церковнослов. С. Матіяш, Львів: Свічадо 2013.
10. ЗАТВОРНИК Феофан, *Древние иноческие уставы. Устав преподобного Венедикта*, [PDF] / перекл. з рос. власний / Москва : Издания Аеонского Русского Пантелеимонова Монастыря, 1892.
11. ЗАТВОРНИК Феофан, *Древние иноческие уставы. Устав преподобного Пахомия Великого*, [PDF] / перекл. з рос. власний, Москва: Издания Аеонского Русского Пантелеимонова Монастыря 1892.
12. ІСЧЕНКО Ігор, *Монашество давнього Єгипту*, Харків: Акта 2002.
13. КАЗАНСЬКИЙ Петр, *История православного монашества на Востоке*, [PDF], Москва: Паломник 2000.
14. КОЛБАСІН Віталій, *Небо на землі. Паломництво до Святоуспенської Унівської лаври*, Львів: Свічадо 2009.
15. КРИВУЦЬКИЙ Іван, «Зустріч з отцем архимандритом Климентієм Шептицьким», // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.
16. ЛЕВІН Курт, «Ігумен Климентій Шептицький» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.
17. МИЦЬКО Ігор, *Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, Львів: Свічадо, 1998.
18. *Наші Звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі*, Львів: Свічадо 1992.
19. НОВОСАД, Роман, «Зустріч і спільне перебування з Архимандритом Климентієм Шептицьким в камері внутрішньої тюрми МГБ у Києві в 1948 р.» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001.
20. ОМЕНН Джордан, *Християнская духовность в Католической традиции*, [PDF] / перекл. з рос. власний, Рим-Люблін: Святого Креста, 1994.

21. ПИШКОВИЧ Мануїл, *Історія Свято- Успенської Унівської Лаври і студійського монашества*, Львів: Свічадо, 2005, 55-56
22. Пікулик Надія – Любомир Сенік, *Климентій Шептицький – слуга Божий: Популярний нарис*, Львів: Свічадо, 1997, 8.
23. ПІКУЛИК Надія, «І він узяв свій хрест» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001.
24. ПРИЛП Олександр, *Старець із Дори*, Львів: Свічадо 2010.
25. СИДОРОВ Алексей, *Древнехристианский аскетизм и зарождения монашества* / перекл. з рос. власний, Москва: Православный паломник, 1996.
26. СМІРНОВ Сергей, *Духовний отець в древней восточной Церкви*, [PDF], Москва 2003.
27. СОЛОВЬЕВ Александр, *Старчество по учению святых отцов и аскетов* / перекл. з рос. власний, Москва-Рига: Благовест 1995.
28. «Спогади схимонаха Єротея» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.
29. Типікон / з франц. перекл. ієрм. Никанор. Дейнега та ієрм. Юліан Вороновський, Львів: Свічадо 1996.
30. ФЕДОРОВ Леонід, *Листи з Камениці* / перекл. з рос. Г. Теодорович, Львів:Компанія «Манускрипт» 2014.
31. ЧОРНОПИСЬКА Вікторія, «Новаторська ідеологія ігумена Климентія Шептицького у розвитку студитських монастирів у Східній Галичині (20-30рр. XX ст.)» [PDF] // *Збірник наукових праць Харківського педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*, серія «Історія та географія», вип. 43, Харків 2012.
32. ЧОРНОПИСЬКА Вікторія, *Релігійна та громадська діяльність блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького)*, Львів: Галицька видавнича спілка, 2014.

33. ШЕПТИЦЬКА Ванда, «Спогади про отця Климентія» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.
34. ШЕПТИЦЬКА Софія, *Твори* / перекл. з пол. О. Козакевич, М. Косів, І. Луць, Львів: Логос, 2004, 21.
35. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Бодріться!» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Ю. Бойко, Львів: Колесо 2014.
36. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Воля Божа – це святість наша» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
37. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по студійському уставу здоровлю усяким добром у Господі Нашім Ісусі Христі» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
38. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «До всіх монастирів й домів, що в них живуть наші браття іноки по студійському уставу» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
39. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по студійському уставу живуть в Уневі та по інших домах» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
40. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 6, Львів, 2001.

41. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому ігуменові» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
42. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Павлу Сапізі – до Седліск» // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. Іван Матковський. упоряд. Іван Матковський, Юстин Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ 2017.
43. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Пересторога до всіх братів-іноків студійського уставу» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
44. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Під Новий рік» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
45. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Послання отця Климентія ігумена свято-успенської лаври в Уневі, для монастирів на Поліссі» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
46. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Посліднє слово» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
47. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Слово до братів» // *Збірка творів*, серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні», упоряд. Юстин Бойко, Львів: Колесо 2014.
48. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Станіславові Шептицькому – Рим via Абрुццо» // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. Іван Матковський. упоряд. Іван Матковський, Юстин Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ 2017.

49. ШЕПТИЦЬКИЙ Климентій, «Станіславу Шептицькому», // *Листи до рідного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.* / перекл. І Матковський. упоряд. І. Матковський, Ю. Бойко, Свято-Іванівська Лавра Студійського Уставу УГКЦ 2017.
50. ШЕПТИЦЬКИЙ Ян Казимир, «Мої спогади про Казимира Шептицького – отця Климентія Шептицького» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.
51. ШЕПТИЦЬКИЙ Ян, «Спогади про стрийка» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів, 2001.
52. ШЕПТИЦЬКИЙ, Ян Казимир, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких* / перекл. з пол. Надія Пікулик, Любомир Сенік; з франц. Жанет Максимович, Львів: Свічадо, 1996.
53. ЯДВИГА Марія Ванда, «Спомини про отця Климентія (Казимира Шептицького)» // *Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського уставу*, вип. 9, Львів 2001.

Інтернет джерела:

1. ГУРКІНА Світлана, «Архимандрит Климентій Шептицький: маловивчені сторінки життя 1944-1947 рр.» // *Прилбичі. Релігійна громада Української Греко-Католицької Церкви*, 12 листопада 2013, <http://prylbychi-ugcc.at.ua/load/pro_blazhennogo_klimentija/statti_v_interneti/svitlana_gurkina_arkhimandrit_klimentij_sheptyckij_malovivcheni_storinki_zhittja_1944_1947_rr/11-1-0-92> (дата звернення: 15. 12. 2018).
2. МАТКОВСЬКИЙ Іван, «Iuris Utriusque Doctor, або доктор обидвох прав Казимир Шептицький» // *Фотографії старого Львова*, 20 червня 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/iuris-utrusque-doctor-abo-doktor-obydvoh-prav-kazymyr-sheptytskyj/>> (дата звернення: 10.12.2018).

3. МАТКОВСЬКИЙ Іван, «Аристократ Шептицький вступив у монастир. Фрагмент біографії бл. смщмч. Климентія» // *Фотографії старого Львова*, 14 листопад 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/aristokrat-sheptitskiy-vstupiv-u-monastir-fragment-biografiyi-bl-smshhmch-klimentiya/>> (дата звернення: 10.12.2018).
4. МАТКОВСЬКИЙ Іван, «Дім Шептицьких у Прилбичах та його вчителі» // *Фотографії старого Львова*, 4 квітня 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/dim-sheptytskyh-u-prylbychah-ta-joho-vchyteli/>> (дата звернення: 13. 10. 2018).
5. МАТКОВСЬКИЙ Іван, «Казимир граф Шептицький — студит брат Климентій. Фрагмент біографії блаженного Климентія Шептицького» // *Фотографії старого Львова*, 21 листопада 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/kazimir-graf-sheptitskiy-studit-brat-klimentiy-fragment-biografiyi-blazhennogo-klimentiya-sheptitskogo/>> (дата звернення: 10.12.2018).
6. МАТКОВСЬКИЙ Іван, «Шкільні роки Казимира Шептицького» // *Фотографії старого Львова*, 25 квітня 2018, <<http://photo-lviv.in.ua/shkilni-roky-kazymyra-sheptytskoho/>> (дата звернення: 10.12.2018)
7. ПРИМОГЕНОВ Н, «Устав иноческой жизни Василия Великого и сравнение его с уставом святого Пахомия» // *Монастырский вестник*, 17 січня 2015, <<http://monasterium.ru/publikatsii/2013-06-03-11-29-20/1793-ustav-inocheskoj-zhizni-vasiliya-velikogo-i-sravnenie-ego-s-ustavom-svyatogo-pakhomiya/>> (дата звернення: 13 травня 2018).